

Jaarverslag 2025

Foto's omslag

Foto: Wouter van der Sar

Architect: De Deur in Huis

Realisatie: Gebroeders Benus in opdracht van Actium

Op de plek van de verouderde portiekflats aan de Thorbeckelaan in Assen zijn 80 moderne en betaalbare appartementen gerealiseerd.

Lees meer over dit project op pagina 5

Inhoudsopgave

Onze projecten

4

Waterschappen zoeken nieuwe positie in een veranderende wereld

26

De Omgevingsvisie van Drenthe, een bijzonder proces

32

Anton Saman en het lokale kwaliteitsbeleid, een meervoudige verbintenis

40

Over Libau

50

Voorwoord	2
Onze projecten	4
Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit	16
Waterschappen zoeken nieuwe positie in een veranderende wereld	26
Het Erfgoedloket Groningen	30
De Omgevingsvisie van Drenthe, een bijzonder proces	32
Team Ruimtelijke Kwaliteit en Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit	36
Anton Saman en het lokale kwaliteitsbeleid, een meervoudige verbintenis	40
Team Erfgoed en Steunpunt Cultureel Erfgoed	44
Archeologie	46
Herbestemmen: Erfgoed met een toekomst	48
Over Libau	50
Samenstelling Adviescommissie Groningen en Drenthe en RVT 2025	58
Adviesaanvragen Drenthe en Groningen	60
Jaarrekening 2025 - balans	61
Jaarrekening 2025 - Staat van baten en lasten in €	62
Waarderingsgrondslagen 2025	63

Fotografie: Ronnie Zeemering

Voorwoord

Op allerlei terreinen is verandering voelbaar, ook bij de grote vraagstukken rond ruimtegebruik. De woondeals met regio's en gemeenten zijn daarvan een actueel voorbeeld. Financiële steun van het Rijk vergroot de druk om snel resultaten te boeken. Tegelijkertijd groeit het besef dat ontwikkeling niet alleen snel, maar ook toekomstbestendig moet zijn. De belangen rond ruimtegebruik zijn groot en lopen vaak uiteen. Zorgvuldige keuzes zijn daarom noodzakelijk, waarbij de vraag centraal staat welke richting het beste past bij onze regio.

De woningopgave als kans

We kunnen de grote ruimtelijke en economische ontwikkelingen integraal benaderen en inzetten als kans om de leefomgeving te versterken. De woningvraag laat dit goed zien. Zowel ouderen als jongeren hebben steeds meer behoefte aan kleinere en betaalbare woningen. Omdat het aantal kleine huishoudens de komende decennia verder toeneemt, vraagt dit om alternatieve woonvormen zoals hofjes, modulaire woningen en collectieve woonconcepten.

Bestaande wijken beter benutten

Ook herstructurering van bestaande wijken, bijvoorbeeld in naoorlogse woonwijken, kan bijdragen aan oplossingen. Inbreiding, woningtransformatie en woningsplitsing kunnen de doorstroming op de woningmarkt bevorderen, waardoor meer gezinswoningen beschikbaar komen. Nieuwe woonvormen kunnen daarnaast ontmoeting en sociale cohesie versterken, mits infrastructuur en voorzieningen op peil blijven.

Herbestemming vormt daarbij een belangrijk onderdeel van de aanpak. Denk aan de transformatie van kantoren, scholen of industrieel erfgoed naar woningen of gemengde woon-werkconcepten. Bestaande infrastructuur kan hierbij vaak behouden blijven en de druk op het energienet is doorgaans lager dan bij nieuwe uitbreidingslocaties. Bij grotere gebiedsontwikkelingen bieden industrieel en modulair bouwen kansen. Wanneer kwaliteit, variatie, groen en een goede inpassing centraal staan, ontstaan haalbare en betaalbare oplossingen die zowel de woningvraag als de kwaliteit van de leefomgeving versterken.

Kwaliteit als versneller

Aandacht voor omgevingskwaliteit en ontwerp hoeft niet worden gezien als een vertragende factor, maar voert eerder naar een middel om ontwikkelingen te verbeteren en te versnellen. Goede ruimtelijke kwaliteit ontstaat aan de voorkant: door een heldere visie, duidelijke kaders en samenwerking tussen overheden, ontwerpers, ontwikkelaars en bewoners. Vroegtijdige afstemming voorkomt vertraging door bezwaarprocedures of aanpassingen achteraf en draagt bij aan efficiëntere besluitvorming. Bouwen vraagt daarbij om een langetermijnvisie. Woningen en wijken gaan generaties mee; snelheid mag niet ten koste gaan van kwaliteit.

Ontwerpleidraden, zoals die voor Groninger dorpen, laten zien hoe nieuwe ontwikkelingen kunnen aansluiten bij schaal, identiteit en landschap en zo een duurzame basis leggen voor de toekomst.

“Goede omgevingskwaliteit is geen luxe of extra stap, maar een essentieel onderdeel van toekomstbestendige gebiedsontwikkeling: investeren in kwaliteit aan de voorkant voorkomt problemen aan de achterkant en leidt tot betere én efficiëntere plannen.”

Blik op de toekomst

In dit jaarverslag komen mensen aan het woord die vanuit verschillende perspectieven aan deze vraagstukken werken. Zo benadrukt dijkgraaf Roeland van der Schaaf van Noorderzijvest het belang van water en bodem als sturende factoren bij nieuwe ontwikkelingen. Ook de stijgende zeespiegel, bodemdaling en veranderende beschikbaarheid van zoet water vragen om aandacht. Daarnaast wordt ingegaan op de vernieuwende aanpak van de Drentse Omgevingsvisie en de inzet van instrumenten uit de Omgevingswet.

De voorbeelden in dit jaarverslag laten zien dat snelheid en kwaliteit elkaar niet uitsluiten, maar juist kunnen versterken. Uiteindelijk draait de ruimtelijke opgave niet alleen om aantallen woningen, maar vooral om de vraag hoe toekomstige generaties willen wonen en leven. Want wie wil niet dat ook onze kinderen en kleinkinderen straks een plek kunnen vinden in ons mooie, uitgestrekte Noorden?

Dorien Fröling

Directeur Libau

1. Onze projecten in 2025

Ook in 2025 was Libau betrokken bij uiteenlopende initiatieven op het gebied van ruimtelijke kwaliteit en erfgoed in Groningen en Drenthe.

Vanuit onze expertise op het snijvlak van cultureel erfgoed, architectuur, stedenbouw en landschap werkten we samen met gemeenten, provincies en andere organisaties aan de kwaliteit en ontwikkeling van de leefomgeving. Daarbij zetten we ons in voor ruimtelijke opgaven waarin erfgoed, ontwerp en landschappelijke waarden samenkomen en elkaar versterken.

Onze bijdrage bestond onder meer uit advisering bij monumenten, karakteristieke gebouwen en gebiedsontwikkelingen, maar ook uit ondersteuning bij verduurzamingsopgaven.

Daarnaast droegen we bij aan kennisdeling en samenwerking, onder andere via themabijeenkomsten en regionale netwerken.

Met een integrale blik, waarin landschap, erfgoed en ruimtelijke kwaliteit samenkomen, konden we in verschillende trajecten meedenken en adviseren. In dit hoofdstuk geven we een toelichting op een selectie van de projecten waarbij we in 2025 betrokken waren.

Aa en Hunze

Landschapsadvisering

Team Ruimtelijke Kwaliteit adviseert over de landschappelijke inpassing van ontwikkelingen in het buitengebied. Een agrarisch bedrijf in Schoonloo wil vleeskuikenstallen bijbouwen om te voldoen aan een keurmerk en een aardappelloods toevoegen aan het erf. Hiervoor heeft de aanvrager een inpassingsplan voorgelegd aan de gemeente. De landschapsarchitect van het Team Ruimtelijke Kwaliteit beoordeelt het plan vanuit provinciaal en gemeentelijk beleid en omgevingskwaliteit, waarna het zo nodig kan worden aangepast.

Assen

Architectuurprijs Drenthe

Libau ondersteunt Architectuurpunt Drenthe bij de tweejaarlijkse architectuurprijs. Tijdens de Drentse Dag van de Architectuur zijn de winnaars van de Drentse Architectuur Prijs 2025 bekendgemaakt. De jury koos unaniem voor het project Vier op een rij aan de Thorbeckelaan in Assen. Op de locatie van oude portiekflats zijn 80 betaalbare appartementen gebouwd. Een belangrijke kwaliteit van de oorspronkelijke flats, een eigen entree voor bewoners, komt terug in de nieuwe gebouwen. Beganegrondwoningen hebben een eigen voordeur aan de straat, wat bijdraagt aan levendigheid en sociale veiligheid. Elk gebouw kreeg een eigen steensoort en kleuraccent. Het metselwerk, de diagonaal geplaatste ramen en lichte balkons zorgen voor een verfijnd geheel. Een ondergrondse fietsenberging en behoud van volwassen bomen versterken het wooncomfort.

Fotografie: Wouter van der Sar
 Architect: De Deur in Huis

Borger-Odoorn

Woningbouw op archeologische “roots” in Borger

De gemeente Borger-Odoorn ontwikkelt de komende jaren ten westen van Borger een nieuwe woonwijk genaamd Koesteeg. Het plangebied is in 2025, voorafgaand aan de bouw, volledig opgegraven. Het maakt namelijk deel uit van de uitgestrekte prehistorische nederzetting (meer dan 25 ha) aan de westkant van Borger. Tijdens de opgraving zijn plattegronden van boerderijen ontdekt met heel veel graanschuurtjes (spiekers) en bijgebouwen. De nederzetting dateert uit de late bronstijd en ijzertijd (ca. 1200-0 voor Chr.). Om de woningbouw mogelijk te maken, heeft de gemeente een omgevingsplan en een beeldkwaliteitsplan laten opstellen. Het thema van de nieuwe wijk is “Wonen op oergrond”. Dit thema is in het beeldkwaliteitsplan op

verschillende niveaus uitgewerkt. De indeling van de wijk is geïnspireerd op het kleinschalige akkerbouwsysteem uit de late bronstijd en ijzertijd, de zogenaamde raatakkers. Raatakkers zijn kleine vierkante veldjes omringd door een lage wal, die samen een dambordachtig patroon vormen. Binnen dit dambordpatroon lagen de boerderijen met hun bijgebouwen. Op veel plekken in Drenthe en ook in de omgeving van Borger zijn raatakkers bewaard gebleven. De nieuwe woonwijk is opgedeeld in meerdere raatakkers. De raatakkers worden ontsloten via een centrale verbindingsweg, de Bronstijdlaan. Iedere raatakker is op zijn beurt uniek door de vorm, typologie en uitwerking van de architectuur. De archeologisch adviseur van Libau heeft namens de gemeente het archeologisch onderzoek in het plangebied georganiseerd en begeleid. Daarnaast is het verhaal van deze bijzonder plek aangedragen als inspiratiebron voor het ontwerp van de nieuwe woonwijk.

De Wolden

Geluidsisolatie van een rijksmonument

In Eursinge staat een negentiende-eeuwse boerderij, die ook in gebruik is geweest als logement en café, en nu een B&B is. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft geadviseerd over de geluidsisolatie van het rijksmonument in verband met de ligging nabij de A28. De ramen en het dak aan de kant van de snelweg moesten daarom geïsoleerd worden. De adviescommissie adviseerde om naar het gehele monument te kijken, in plaats van naar losse maatregelen. Door de benodigde geluidsisolatie te combineren met warmte-isolatie en ventilatie zijn minder roosters in de gevel nodig. Deze zijn verwerkt in een dakkapel. Ook is voor de mechanische ventilatie een locatie gevonden die meer aansluit op het monument.

Bron: © beeldbank.cultureelerfgoed.nl

Eemsdelta

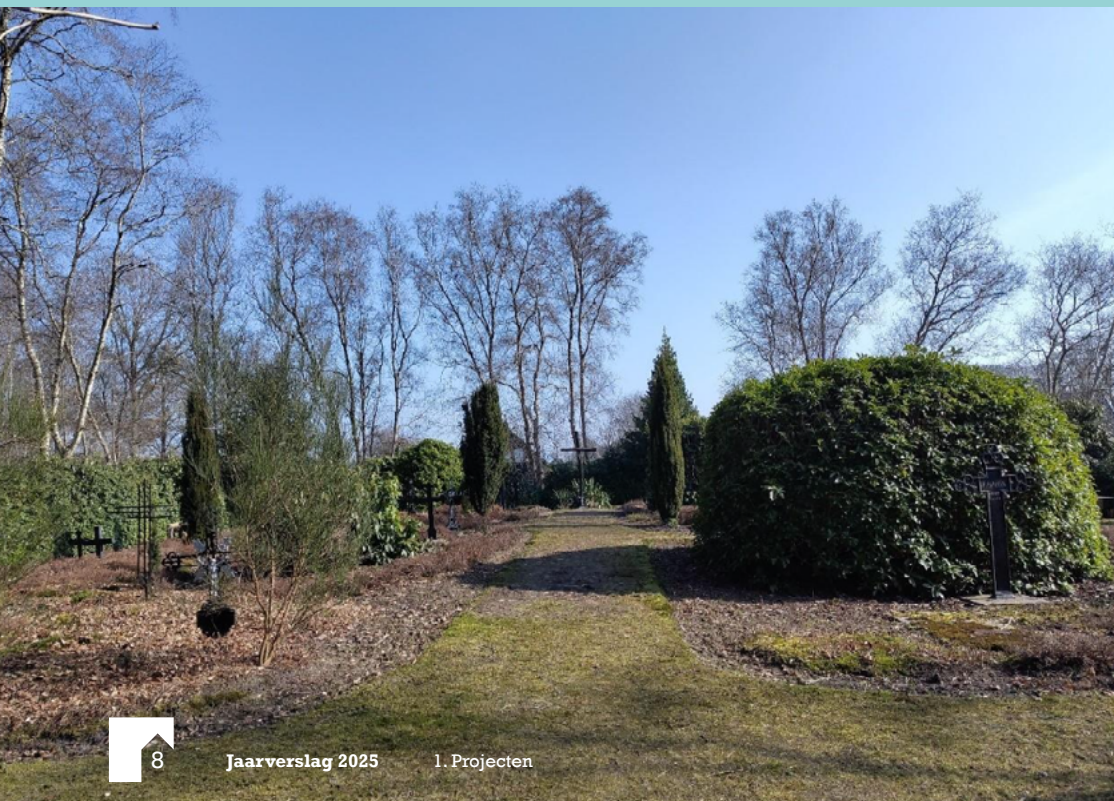
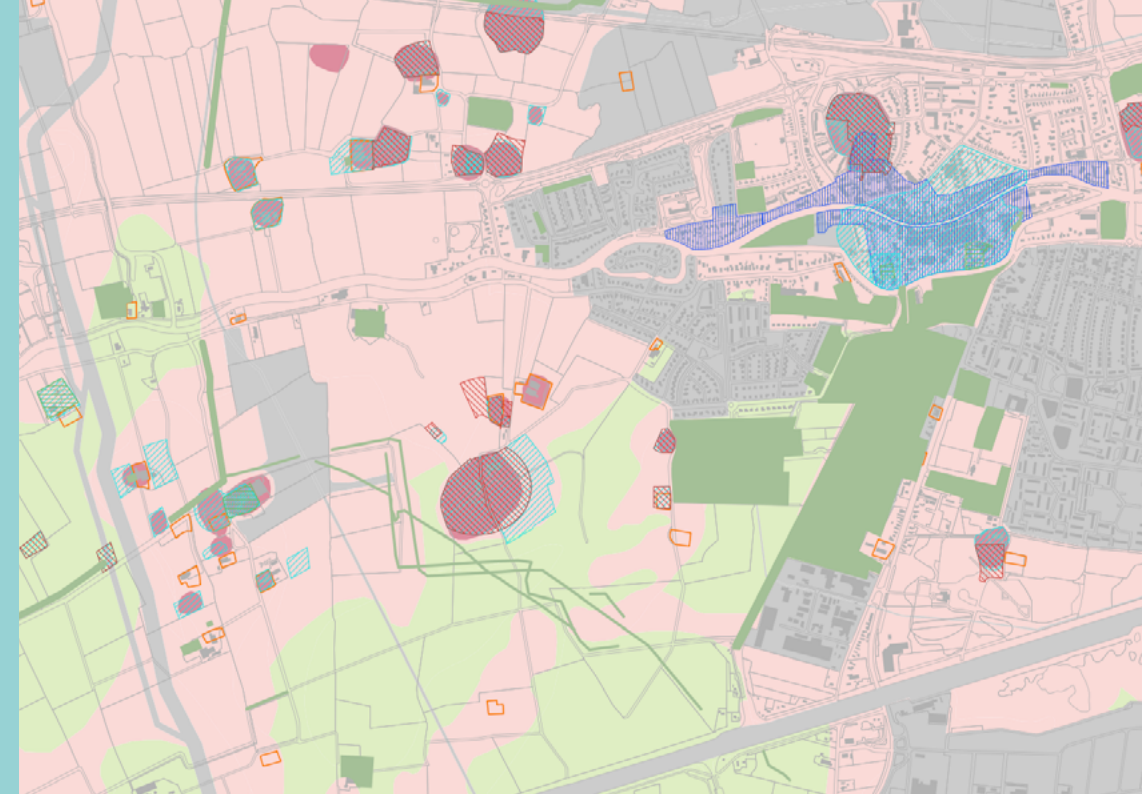
Nota omgevingskwaliteit

De gemeente Eemsdelta is een relatief jonge gemeente, in 2022 ontstaan door de samenvoeging van Appingedam, Delfzijl en Loppersum die elk een eigen kwaliteitsbeeld hadden. Door middel van een nieuwe Nota Omgevingskwaliteit wil de gemeente tot een uniform kwaliteitsbeleid komen voor de hele gemeente. In samenwerking met Laos, bureau voor landschapsarchitectuur en stedenbouw, en de gemeente Eemsdelta heeft Team Ruimtelijke Kwaliteit in een pilot onderzocht welke vorm deze nieuwe nota moet krijgen. Daarbij hebben we door middel van participatie ook de bewoners betrokken. Met onze aanbevelingen aan de raad heeft de gemeente een heldere basis en bijbehorende kaders voor een eigentijdse, toegankelijke en inspirerende nota met minder regels en meer inspiratie.

Eemsdelta

Archeologiebeleid

Libau heeft voor de gemeente Eemsdelta nieuw archeologiebeleid opgesteld. De gemeente is in 2022 ontstaan uit drie gemeenten met ieder een eigen, maar inmiddels verouderd archeologiebeleid. Aan de hand van archeologische, bodemkundige en historische informatie hebben we een nieuwe archeologische waarde- en verwachtingenkaart voor de hele gemeente gemaakt en deze vertaald in een beleidskaart. Het nieuwe, geharmoniseerde archeologiebeleid wordt binnenkort besproken in de gemeenteraad. Daarna wordt het nieuwe beleid met planregels verwerkt in het omgevingsplan, zodat bij initiatieven gelijk duidelijk is of er archeologisch onderzoek nodig is.

Emmen

Hoogveenkerkhof, een historische plek

De gemeente heeft op initiatief van de bewoners Libau gevraagd om een redengevende omschrijving op te stellen voor het Hoogveenkerkhof in Barger-Compascuum. Het kerkhof was in gebruik van 1876 tot 1942 en bood in die periode een laatste rustplaats aan ruim duizend mensen. In 1924 werd een nieuwe stenen kerk aan het kanaal voltooid, waardoor het oorspronkelijke kerkhof geïsoleerd kwam te liggen. In 1943 werd een nieuwe begraafplaats aangelegd en werd tweederde van het oude kerkhof afgegraven voor turfwinning; dit leidde tot onrust. Tussen 1972 en 2012 maakte het terrein deel uit van het Veenmuseum. Na teruggave aan het dorp volgde een grondige restauratie, waardoor het Hoogveenkerkhof opnieuw een waardevolle historische plek werd.

Foto: Kooistra Feenstra

Groningen

Herbestemming San Salvator

In samenwerking met Monumentenwacht Groningen heeft Libau in 2024 een nieuwe aanpak ontwikkeld om erfgoedeigenaren te begeleiden bij een traject richting herbestemming. De katholieke Hildegardparochie was een van de eigenaren die we in 2025 in dit traject hebben begeleid. Van de vier kerken die zij in eigendom hebben, moet er op termijn één worden verkocht. Uiteindelijk is dat de San Salvatorkerk in de Groningse wijk De Wijert geworden. Naar aanleiding van ons onderzoek is het streven nu om de kerk te herbestemmen.

Hoogeveen

Toekomstbestendig woonzorgcentrum

Voor het voormalig verzorgingstehuis aan de Eisenhowerstraat is een plan uitgewerkt voor de transformatie tot een duurzaam en toekomstbestendig woonzorgcentrum. De uitbreiding en vernieuwing zijn zorgvuldig vormgegeven, waarbij schaal, materialisering en gevelopbouw op elkaar aansluiten. Ook de terreininrichting draagt bij aan de ruimtelijke kwaliteit. Het ontwerp herstelt de oorspronkelijke opzet van het landschap op subtiële wijze en kent een rijk uitgewerkt detailniveau, passend bij de groene en zorggerichte omgeving. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit waardeert de heldere uitwerking van het plan, het respect voor het bestaande gebouw en de zorgvuldige landschappelijke inpassing. Eerdere aandachtspunten zijn overtuigend in het ontwerp verwerkt.

Het Hogeland

Kwaliteitsimpuls Menkemahof Uithuizen

In opdracht van Goud Wonen krijgt de Menkemahof een facelift. Dit gebeurt door het versterken van het groen in combinatie met de realisatie van tien woningen. De jaren '30-stijl die daarbij is gekozen, is afgeleid van de bestaande woningen. Daarnaast worden kenmerkende gevelelementen overgenomen. De vier woningen aan de Leeuwstraat staan in lijn met elkaar, de zes overige woningen kennen een vertrapping in de voorgevels waarmee aangesloten wordt op de bestaande bebouwing. De huidige boomsingel aan de Menkemahof wordt doorgezet tot aan de Leeuwstraat. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit vindt dat het ontwerp veel kwaliteit toevoegd en dat de Menkemahof als route naar de Menkemaborg hiermee meer betekenis krijgt.

Het Hogeland

Sluizencomplex Hunsingo

Het project Sluizencomplex Hunsingo bevindt zich in de afrondings fase. Het betreft een bijzondere erfogoed-inclusieve gebiedsopgave, waarbij een monumentale sluis uit 1857 een nieuw leven krijgt. Tegelijkertijd wordt een nieuw en krachtiger gemaal gerealiseerd dat het gebied beter beschermt tegen hoogwater. De restauratie- en bouwwerkzaamheden worden gecombineerd met aanvullende ingrepen, zoals de aanleg van een fietsbrug en nieuwe aanmeer voorzieningen. Door wijzigingen tijdens de uitvoering is er gewerkt met een expertteam waarin alle betrokken partijen samenkwamen om de wijzigingen te bespreken. De secretaris van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit was onderdeel van dit team. De voortgang van dit project is bekeken tijdens de jaarlijkse excursie van de commissie.

Midden-Drenthe

Vernieuwingsslag Bomenbuurt Westerbork

In de Bomenbuurt ondergaan 42 woningen een vernieuwingsslag. Er is een analyse gemaakt van de bestaande woningen op basis waarvan een mix van grote en kleine gezinswoningen, levensloop bestendige woningen en een klein appartementencomplex zijn ontworpen. Ten opzichte van de bestaande woningen wordt een meer eigentijdse maatvoering aangehouden die het wooncomfort verbetert. Daarnaast is meer expressie in de gevels toegevoegd door een rijkere uitstraling van het metselwerk. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft bij de behandeling nog enkele aanbevelingen gedaan, maar is daarnaast enthousiast over de vgekozen aanpak en het eindresultaat.

Midden-Groningen

Werkplaats, uitvoering maatwerkmethode

In de gemeente Midden-Groningen voert het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit de maatwerkmethode uit in een werkplaatsvorm. Voor een gewenste planologische verruiming in het buitengebied bracht het Steunpunt samen met de gemeente grenzen en voorwaarden in beeld. Hierbij wordt de locatie integraal in ogenschouw genomen. Ook de al gemaakte afspraken en gedane toezeggingen, de belangen en het vastgesteld beleid worden meegewogen. Uiteindelijk wordt gezocht naar mogelijkheden die passen bij de omgevingskwaliteit. In samenspraak met de initiatiefnemer en de gemeente wordt dan een landschappelijk inpassingsplan opgesteld, in dit geval voorzien van een planologisch kader. Dit vormt dan het nieuwe toetsingskader voor de te volgen procedure.

Noordenveld

De Onlanden

Natuurgebied De Onlanden ligt grotendeels in de gemeente Noordenveld. De waterbergingsfunctie van het gebied, ruim 1710 hectare, wordt uitgebreid door aanpassingen in de vorm van onder andere verhoging van dijken, plaatsing van stuwen en demping en aanleg van sloten en watergangen. Deze ingrepen bedreigen de vele archeologische resten in het gebied zoals middeleeuwse huisplaatsen. Sinds 2024 adviseert en ondersteunt Libau de gemeente Noordenveld in dit langlopende project. In nauwe samenspraak met Waterschap Noorderzijlvest, de provincie Drenthe en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed zorgen we dat alle benodigde onderzoeken plaatsvinden en streven we naar behoud van aanwezige archeologische vindplaatsen in dit bijzondere natuurgebied.

Beeld: © U. Glimmerveen

Oldambt

Boerderijenloket Oldambt

Sinds 2025 is het Boerderijenloket van de gemeente Oldambt operationeel. Het Boerderijenloket is bedoeld om eigenaren wegwijs te maken en in contact te brengen met partijen die hen verder kunnen helpen. Het Boerderijenloket werkt daarbij samen met het Erfgoedloket Groningen. Vanuit het Erfgoedprogramma Groningen organiseerden we op 21 mei 2025 samen met onder andere het Boerderijenloket Oldambt, de provincie Groningen en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, een speciale middag over boerderijen. Deze bijeenkomst was bedoeld voor zowel boerderijeigenaren uit het Oldambt als voor professionals die werken aan boerderijen in relatie tot ruimtelijke kwaliteit en cultureel erfgoed.

Oude Pekela

Herstructurering Rozenhof

De herontwikkeling van de Rozenhof in Oude Pekela omvat de realisatie van 30 toekomstbestendige woningen in een groen hof. De kleinschalige bebouwing met kap en de zorgvuldige inrichting van de openbare ruimte dragen bij aan een herkenbaar en eigentijds woonmilieu. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft het ontwerp in meerdere fasen begeleid en met haar adviezen bijgedragen aan een kwaliteitsverbetering. Door te sturen op een eigentijdse, sobere architectuur, een zorgvuldige uitwerking van kopgevels en erfafscheidingen en een evenwichtige kleur- en materiaaltoepassing is de samenhang en uitstraling van het plan versterkt. Het resultaat is een zorgvuldig ingepast woonensemble dat zowel stedenbouwkundig als architectonisch een duurzame impuls geeft aan de woonomgeving.

Stadskanaal

Voormalig slachthuis

Het voormalig gemeentelijk slachthuis werd in 1925 gebouwd en is ontworpen door de gemeentearchitect Otto Linzel. Sinds 2008 heeft het pand zijn oorspronkelijke functie verloren en staat het leeg. De nieuwe eigenaren gaan het pand volledig restaureren en herbestemmen tot twee woningen. Hierbij wordt een bouwdeel van een latere periode gesloopt, de oorspronkelijke gevelopeningen hersteld en een nieuw bouwdeel, dat aansluit bij de bijzondere kubistische, expressionistische bouwstijl, toegevoegd. Ook de veeschuur achter het pand wordt behouden en meegenomen in het plan. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit is erg positief over het definitieve ontwerp.

Fotografie: Roeland Kiewiet, Architectuurpunt Drenthe
Architect: Maas Kristinsson Architecten

Tynaarlo

Eigentijdse boerderij

De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit vindt deze familiewoning in Zuidlaren een mooie vorm van een eigentijdse Drentse boerderij. De markante dakvlakken en de zinken bekleding geven het gebouw een krachtige, sculpturale uitstraling in het landschap. De vormtaal verwijst naar de historische boerderijtypologie, met kappen die tot dicht bij de grond reikten, maar is vertaald naar een helder en duurzaam ontwerp. De adviescommissie waardeert de strategisch geplaatste openingen in de boerderij, welke uitzicht en daglicht geven zonder daarbij de hoofdvorm te verstoren. Binnen zorgen ruimtelijkheid en een 'zwevende' houten verdieping voor samenhang. Het bijbehorende carportgebouw sluit hierop aan en versterkt de eenheid van het ensemble.

Veendam

Biotoop

In Veendam ontwikkelt de gemeente het bedrijventerrein Dallen III. In 2025 is een eerste archeologisch booronderzoek uitgevoerd om het landschap uit het verleden in beeld te krijgen. Daarbij is een oude bodemlaag gevonden uit de laatste ijstijd. Bij een verder onderzoek op de eerste bouwlocatie blijkt de bodemopbouw ingewikkelder te zijn dan gedacht. Daarom adviseerde de archeologische adviseur de gemeente Veendam op welke manier het archeologische onderzoek slim kan worden aangepakt tijdens de ontwikkeling van het gehele bedrijventerrein. Zo zorgen we ervoor dat archeologie geen belemmering, maar juist een meerwaarde vormt voor Dallen III én leren we waar mogelijk over het landschap en de mensen van meer dan 7000 jaar geleden.

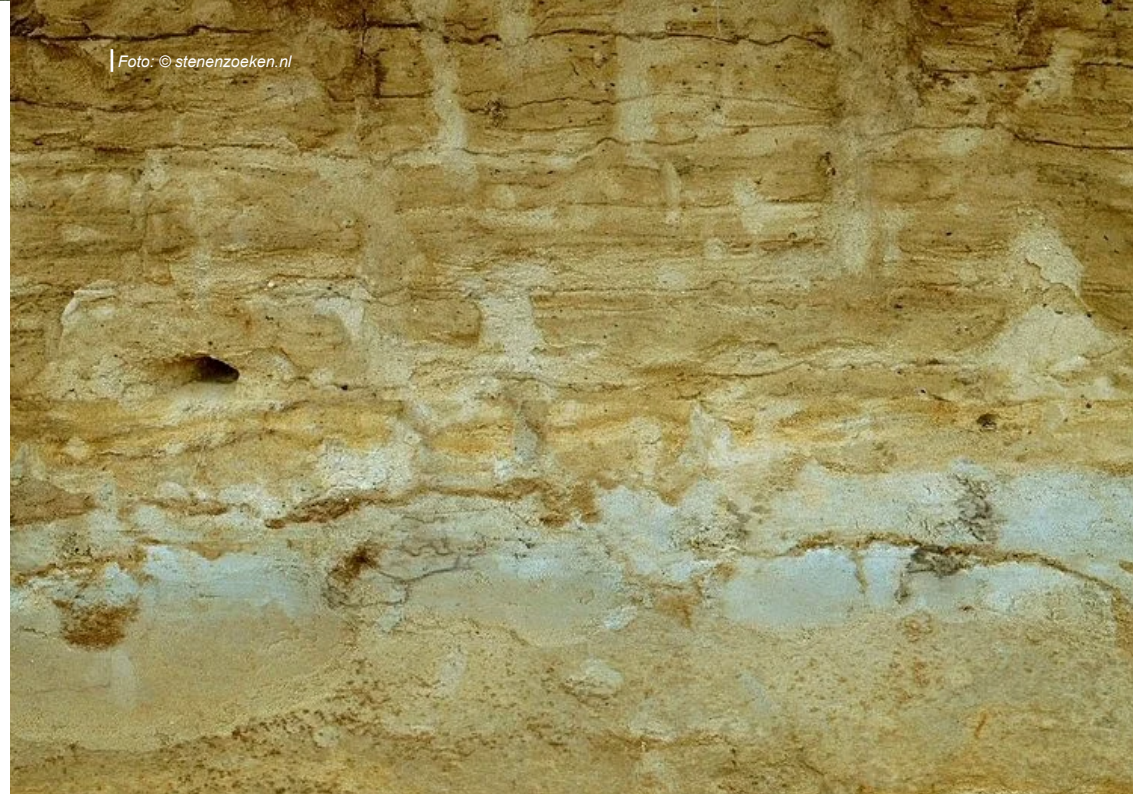

Foto: © stenenzoeken.nl

Westerkwartier

Aanwijzing gemeentelijke monumenten

De gemeente Westerkwartier wil eigenaren de mogelijkheid bieden om hun pand als gemeentelijk monument aan te wijzen. Libau onderzoekt in opdracht van de gemeente de haalbaarheid hiervan en stelt de redengevende omschrijvingen op voor de aanwijzing. Afgelopen jaar betrof dit twee woningen die beide zijn ontworpen door regionaal bekende architecten. De rentenierswoning Englumerweg 2 Oldehove is ontworpen door Klaas Siekman en de voormalige pastorie Rikkerdaweg 34 Niehove door G. Hoekzema Kzn. Het verzoek en de omschrijvingen zijn behandeld in de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit. Voor beide woningen heeft zij positief geadviseerd over de aanwijzing tot gemeentelijk monument.

Foto: © RCE

Westerwolde

Pilot beschermde gezichten Bourtagne

De vesting Bourtagne is een van de 472 van rijkswege beschermde gezichten in Nederland. Als onderdeel van een landelijke pilot vanuit de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft Libau samen met de gemeente Westerkwartier gewerkt aan een meer overzichtelijke en laagdrempelige beschrijving van de kernwaarden. Dit heeft geresulteerd in het zogeheten kernkwaliteitenoverzicht dat inzicht geeft in de kernkwaliteiten van rijksbeschermd gezicht Bourtagne. Het document helpt medewerkers van de gemeente, ontwikkelaars, ontwerpers, bewoners en adviseurs om bij planvorming beter rekening te houden met de aanwezige kernkwaliteiten van dit unieke vestingdorp en hierop voort te bouwen.

2. Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit

Voor gemeenten in de provincies Groningen en Drenthe faciliteert Libau Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit. De commissies geven de gemeenten een onafhankelijk advies op het gebied van omgevingskwaliteit en monumentenzorg.

Kaders voor advisering

De Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit zijn door de gemeenten ingesteld voor het bevorderen van de kwaliteit van onze leefomgeving en de zorgvuldige doorontwikkeling van ons erfgoed. De advisering vindt plaats binnen de kaders van het door de gemeente vastgestelde beleid. Een van de belangrijkste kaders voor advisering is de Nota Omgevingskwaliteit. Meerdere gemeenten zijn de afgelopen jaren bezig geweest om de welstandsnota te actualiseren naar een nota die meer aansluit op de Omgevingswet. Onder andere de gemeenten Eemsdelta en Het Hogeland zijn momenteel bezig met het opstellen van een nieuwe Nota Omgevingskwaliteit. Gemeente Noordenveld werkt inmiddels al meerdere jaren met hun Gids Omgevingskwaliteit. Uit ervaringen blijkt hoe belangrijk het is dat de nieuwe beleidsregels vanuit de Omgevingswet goed worden geborgd in de omgevingsvisies, -programma's en -plannen. Daarnaast hebben enkele gemeenten een evaluatie uitgevoerd van het beleid rondom omgevingskwaliteit. Hieruit kwam naar voren dat een ruime meerderheid positief is over de advisering door de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit en dat zij het belang inzien van onafhankelijke kwaliteitsadviesing.

Voor monumenten is de redengevende omschrijving een belangrijk kader voor de advisering. Enkele gemeenten hebben nieuwe monumenten aangewezen en hiervoor redengevende omschrijvingen op laten stellen, waaronder Eemsdelta, Emmen, Het Hogeland, Westerkwartier en Oldambt.

Daarnaast is het bij ingrijpende verbouwingen of herbestemming van monumenten wenselijk om een bouwhistorisch onderzoek op te laten stellen. Een dergelijk onderzoek beschrijft de monumentwaarden en onderbouwt waar ruimte is voor wijzigingen aan het monument. Het laten

uitvoeren van een bouwhistorisch onderzoek is gebruikelijker geworden bij vergunningsaanvragen. Dit biedt de adviescommissie heldere handvatten bij de advisering over erfgoed.

Bij de versterking van rijksmonumenten in het aardbevingsgebied werken de gemeente, de NCG, de adviescommissie en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed nauw samen. Aan het begin van het versterkingstraject stellen de adviescommissie en de RCE, als wettelijke adviseurs, gezamenlijk een preadvies over de kernwaarden met uitgangspunten op. Dit advies is gericht aan de NCG in plaats van de gemeente, zoals gebruikelijk is. Met deze preadviezen over de kernwaarden kan een meer erfgoedgedragen versterkingsplan worden ontworpen en worden ook eventuele koppelkansen benut.

De cijfers van de adviescommissies

De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft in 2025 in totaal ruim 6.500 adviesaanvragen ontvangen van gemeenten in Groningen en Drenthe. Van het totale aantal behandelde aanvragen in 2025 betrof meer dan de helft, namelijk 3.638, een nieuwe adviesaanvraag. Van alle nieuwe aanvragen wordt 45% in eerste instantie ingediend als vooroverleg of conceptverzoek; na advisering volgt vervolgens een definitieve aanvraag. Samen met gemeenten zetten we in op het stimuleren van het indienen van een conceptaanvraag, zodat initiatiefnemers hun plannen vroegtijdig kunnen bespreken. Door in een vroeg stadium mee te denken, kunnen verwachtingen beter op elkaar worden afgestemd en ontstaat er duidelijkheid over de haalbaarheid en de kwaliteitseisen. Dit voorkomt vertraging in latere fases en draagt eraan bij dat kwaliteit en snelheid hand in hand kunnen gaan. Binnen gemeenten bestaan hiervoor verschillende vormen, zoals een conceptverzoek, vooroverleg of 'verken je idee'. Deze instrumenten bieden initiatiefnemers de mogelijkheid om al vanaf een eerste idee tot een uitgewerkt concept in gesprek te gaan met de gemeente en de adviescommissie.

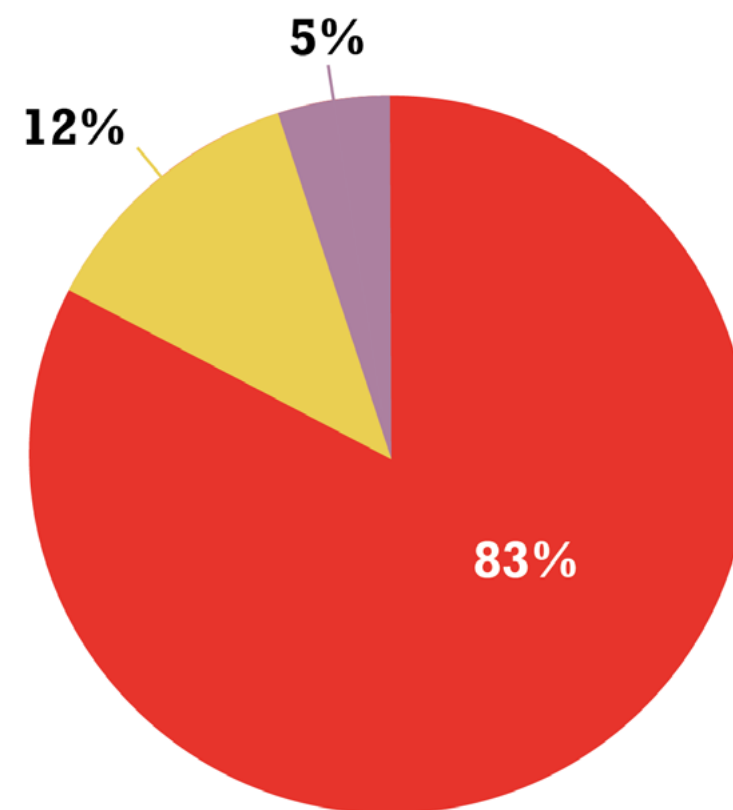
In het vooroverleg is er ruimte om gezamenlijk te verkennen hoe de belangen van initiatiefnemer en gemeente in balans kunnen worden gebracht, met als doel de kwaliteit van de leefomgeving te behouden en waar mogelijk te versterken.

In 2025 zijn er circa

6500

adviesaanvragen geweest

1e advies

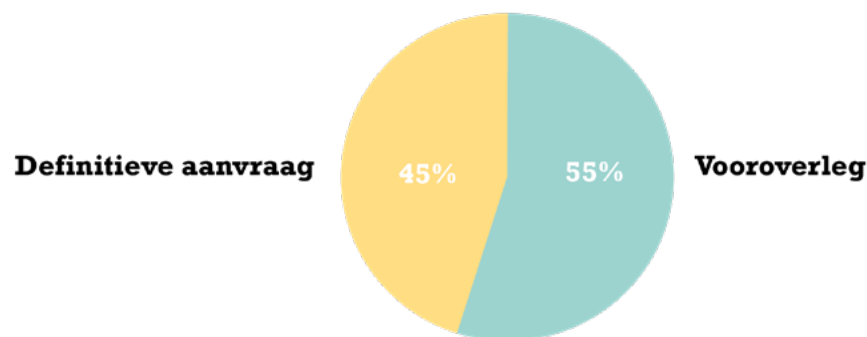
- **In één keer goed of een kleine aanpassing nodig**
- **Aanvraag incompleet**
- **Naar commissievergadering**

Ten opzichte van vorig jaar is een lichte toename te zien in het aantal vooroverleggen; een positieve ontwikkeling. Kortom het vooroverleg is een belangrijk moment. Het kan juist leiden tot een kortere proceduretermijn, minder behandelingen, en meer tevredenheid bij initiatiefnemers.

De commissie werkt met een getrapt beoordelingssysteem om de doorlooptijden zo kort mogelijk te houden. Adviesaanvragen worden ingediend via het zaakstelsel Portaal Libau en worden in eerste instantie beoordeeld door de rayonarchitect in de Kleine Commissie op locatie of door de monumentenadviseur. Helaas blijkt dat 12% van de plannen niet beoordeeld kunnen worden, omdat de aanvraag incompleet is en essentiële gegevens ontbreken. Voor deze aanvragen wordt aanvullende informatie opgevraagd. Bij maar liefst 83% van de aanvragen leidt de eerste behandeling in de kleine commissie direct tot een positief advies of wordt slechts een kleine aanpassing voorgesteld.

Het merendeel van de aanvragen wordt behandeld in de Kleine Commissie op locatie bij de gemeente of wordt onder mandaat behandeld door de monumentenadviseur. Slechts 5% van alle aanvragen wordt doorgestuurd naar een vergadering van de voltallige adviescommissie. Dit zijn plannen die erg afwijken van de door de gemeente gestelde ruimtelijke kaders, grote aanvragen en plannen met een belangrijk stedenbouwkundig component. Ook gaat het om plannen die mogelijk een grote impact hebben op een monument, karakteristiek gebouw, of een beschermd gezicht.

Aanvraagsoort nieuwe adviesaanvragen

Commissieleden en vergaderingen

In de adviescommissie zitten onafhankelijke leden die specialist zijn op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap, restauratie, bouwhistorie en cultuurhistorie.

In de provincie Groningen is het aantal adviesaanvragen de afgelopen jaren toegenomen. Daardoor is ook het aantal vaste commissievergaderingen uitgebreid: er vindt nu wekelijks een commissievergadering plaats. Hiervoor zijn extra leden benoemd in de adviescommissie van Groningen, namelijk architectuurhistoricus Vibeke Gieskes, restauratiedeskundige Jermo Tappel en architect Olaf Janson. In de adviescommissie van Drenthe is architectuurhistoricus Kimber Miedema aangesteld.

Naast de vaste commissieleden zijn aanvullende leden benoemd op het gebied van archeologie, duurzaamheid, constructies en werelderfgoed. Zij worden betrokken bij specifieke aanvragen die binnen hun expertise vallen.

Op deze manier kan de adviescommissie vanuit brede kennis integraal adviseren over plannen en beleidsvraagstukken. Vanwege de aardbevingsproblematiek is het wenselijk dat bij de vergaderingen van de geïntegreerde Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit in Groningen een constructeur aanwezig is. In Drenthe zien we dat het commissielid voor archeologie vaker wordt betrokken vanwege de bijzondere archeologische rijkdom van Drenthe. Bij de vergaderingen van de geïntegreerde commissies is doorgaans een adviseur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed aanwezig. Hiermee kunnen de onafhankelijke adviezen beter op elkaar worden afgestemd. De adviescommissie en de RCE zijn namelijk beide de wettelijke adviseurs voor de gemeente en de adviezen zijn gelijkwaardig.

De vergaderingen van de Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit zijn openbaar. Op de website van Libau zijn de vergaderdata vermeld en wordt de agenda gepubliceerd. Betrokkenen vanuit de gemeenten, de initiatiefnemer, ontwerper en eventuele andere belanghebbenden kunnen bij de commissievergaderingen aanwezig zijn. De adviescommissie gaat graag in gesprek met de betrokkenen over het bouwplan. Alleen in uitzonderlijke gevallen kan de gemeente de adviescommissie verzoeken om een agendapunt besloten te behandelen. In de praktijk komt dit zelden voor.

“De kracht van de adviescommissie zit in het verbinden van verschillende expertises voor een kwalitatief sterke leefomgeving”

Excursie Adviescommissie

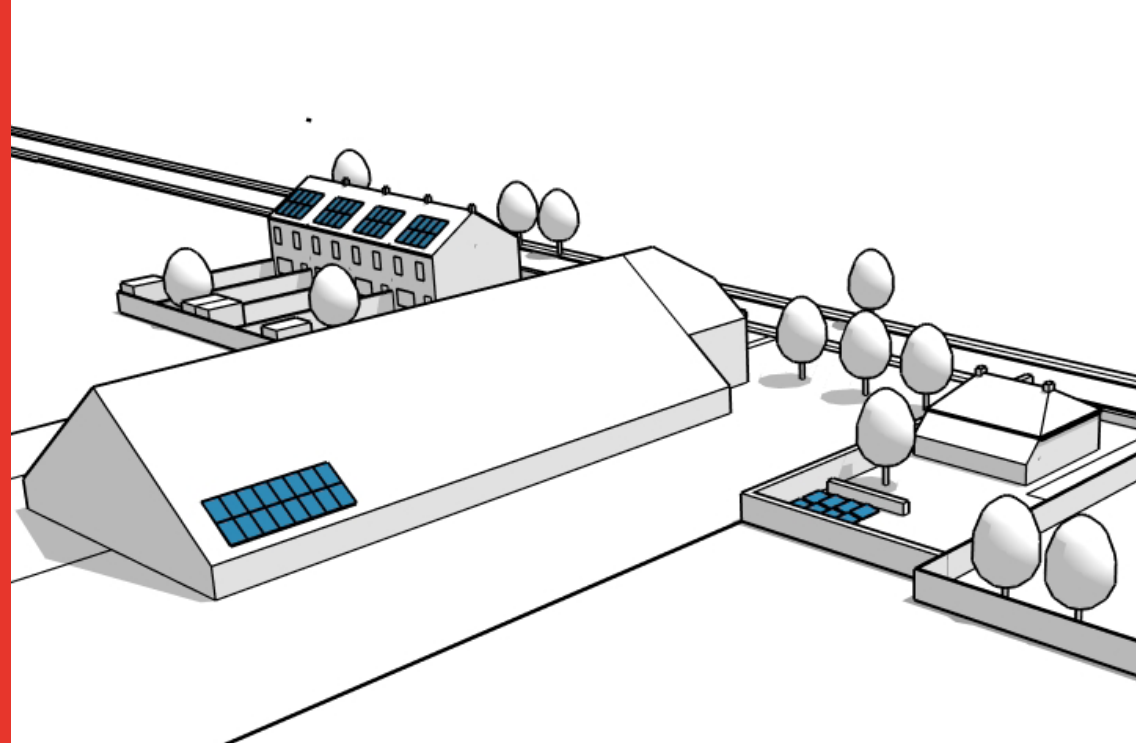
De jaarlijkse excursie van de Adviescommissie vond in 2025 plaats in de provincie Groningen. De commissieleden bezochten samen met vergunningverleners en enkele wethouders een aantal interessante projecten die de afgelopen tijd door de commissie zijn beoordeeld. Het was net als voorgaande edities een inspirerende dag. 's Morgens bezochten we het Werelderfgoedcentrum Waddenzee in Lauwersoog en het sluiscomplex in Zoutkamp. Het middagprogramma begon met een heerlijke lunch in de Enne Jansheerd en werd afgesloten met een bezoek aan buurtschap De Gast. We kregen uitleg over hoe het buurtschap tot stand is gekomen en mochten de woningen bekijken.

Installaties en omgevingskwaliteit

De energietransitie heeft een grote invloed op onze gebouwde omgeving. Onder andere door een groeiend aantal technische installaties. Warmtepompen, zonnepanelen, airco's - en de bijbehorende kanalen en kabelgoten - zijn inmiddels standaard geworden. Dit is steeds nadrukkelijker aanwezig bij gebouwen en in het straatbeeld. Deze installaties zijn natuurlijk essentieel zijn voor het terugdringen van de CO₂-uitstoot en het verduurzamen van gebouwen, maar de installaties kunnen de kwaliteit van gebouwen en de omgeving behoorlijk verstoren. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit benadrukt dat verduurzaming en omgevingskwaliteit geen tegenpolen zijn. Ze kunnen elkaar juist kunnen versterken als zij integraal worden benaderd.

Voor het optimaal rendement van de installaties is een vrije luchtcirculatie rondom, of de ligging in de zon, vaak belangrijk. Maar door deze plaatsing zijn de installaties vaak goed zichtbaar. En met de installaties komen ook kabelgoten, leidingen en andere randapparatuur. De installaties hebben een uitgesproken technische uitstraling en staan in sterk contrast met het ambachtelijke karakter van traditionele metselwerkgevels en pannendaken. De vormgeving botst ook met zorgvuldig ontworpen moderne architectuur en groen ingerichte tuinen.

Omgevingskwaliteit wordt onder andere bepaald door samenhang, maat en schaal, materialisering en ritmiek in gevel- en dakvlakken. Vrijstaande buitenunits van warmtepompen, contrasterende zonnepanelen op historische pannendaken of slordig aangebrachte kabelgoten over gevels kunnen deze samenhang erg verstoren. De installaties doorbreken gevel- en dakvlakken, tasten architectonische details aan en leiden tot visuele verrommeling.

Het kan grote afbreuk doen aan de aandachtige vormgeving van een gebouw en het historisch gegroeide beeld. Bij monumenten en karakteristieke panden kan zelfs ook waardevol historisch materiaal worden aangetast, doordat oude elementen worden verwijderd of doorgezaagd. Wijzigingen voor installaties kunnen onomkeerbaar zijn en daarmee de erfgoedwaarde schaden. Daarom is een zorgvuldige benadering van installaties belangrijk.

Verduurzaming is belangrijk en de adviescommissie is niet tegen het plaatsen van installaties. Energietransitie en omgevingskwaliteit sluiten elkaar niet uit. Het kan elkaar juist versterken als het hand in hand gaat. Voor nieuwbouw betekent dit dat installaties geen toevoeging achteraf zijn, maar vanaf het eerste schetsontwerp deel uitmaken van de ontwerpogave. Wanneer installaties vroegtijdig worden meegenomen, kunnen zij goed worden geïntegreerd. Architectuur en installatietechniek worden dan in samenhang ontworpen. Zonnepanelen kunnen bijvoorbeeld deel uitmaken van het dakontwerp en worden geïntegreerd in het dakvlak. Buitenunits van warmtepompen kunnen worden opgenomen in geluid- en zichtwerende omkastingen die aansluiten bij het architectonisch concept. Leidingen en kabels worden binnendoor geleid of verwerkt in schachten en detailleringen. Ook kunnen collectieve oplossingen of innovatieve, minder zichtbare technieken worden toegepast. Op die manier wordt techniek een vanzelfsprekend onderdeel van het gebouw in plaats van een storende toevoeging.

Bij bestaande gebouwen - en in het bijzonder in de beschermde gezichten en bij monumenten - vraagt het toevoegen van installaties om een behoedzame aanpak. Ook erfgoedpanden kunnen verduurzaam worden, maar hierbij is het respecteren van erfgoedwaarden van groot belang. Dit houdt in de rekening wordt gehouden met de cultuurhistorische waarden, het materiaalgebruik en de historische detaillering.

De adviescommissie benadrukt het belang van maatwerk in de verduurzaming van bestaande gebouwen en erfgoed. Reversibiliteit (omkeerbaarheid) en een minimale visuele impact zijn hierin erg belangrijk. Voor zonnepanelen geldt als uitgangspunt dat deze zoveel mogelijk uit het zicht worden geplaatst. Bijvoorbeeld op bijgebouwen, in de tuin of op minder zichtbare delen van het dak. Daarbij moet de kleur en de positie van de panelen zorgvuldig worden afgestemd op het bestaande beeld. Soms is het voor een monument beter om te kiezen voor alternatieve energiemaatregelen, zoals een collectieve voorziening of andere vormen van verduurzaming.

Bij de advisering over verduurzaming en installaties baseert de adviescommissie zich op (gemeentelijke) beleidsdocumenten. Wat hierin is opgenomen over verduurzaming speelt een cruciale rol in de advisering door de adviescommissie. Deze documenten kunnen duidelijke handvatten bieden als zij voldoende inspelen op de opgave van verduurzaming in relatie tot ruimtelijke kwaliteit en erfgoed.

De adviescommissie kan bijvoorbeeld adviseren over het behouden van de samenhang en de kwaliteit van het straat- en bebouwingsbeeld, door de installaties zorgvuldig te laten inpassen. Dit is dan niet een belemmering van de verduurzaming, maar een waarborg dat de energietransitie bijdraagt aan een toekomstbestendige én aantrekkelijke leefomgeving. Juist in gebieden met een hoge ruimtelijke kwaliteit vraagt dit om een integrale afweging tussen energieprestatie, erfgoedwaarden en beeldkwaliteit.

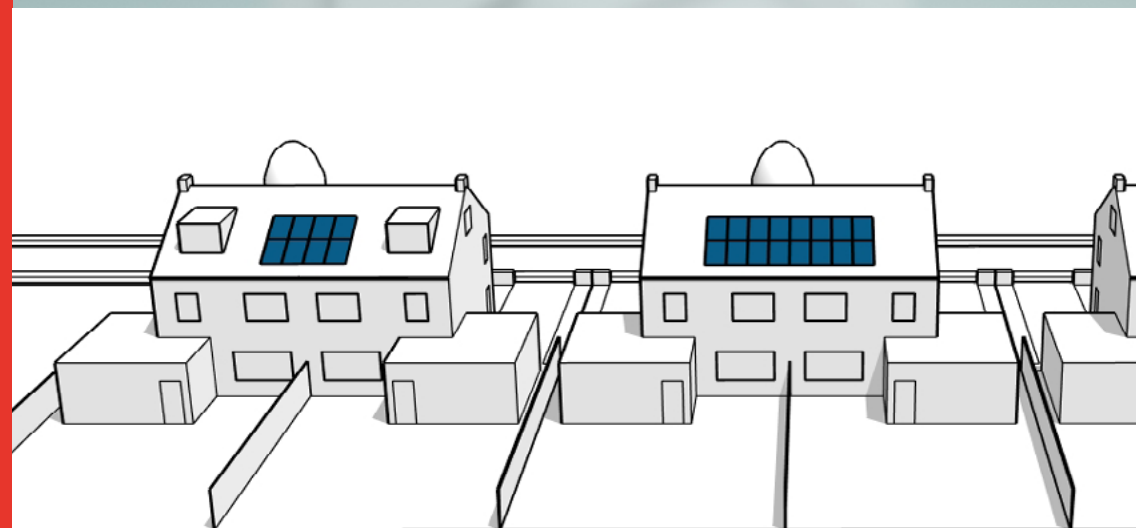
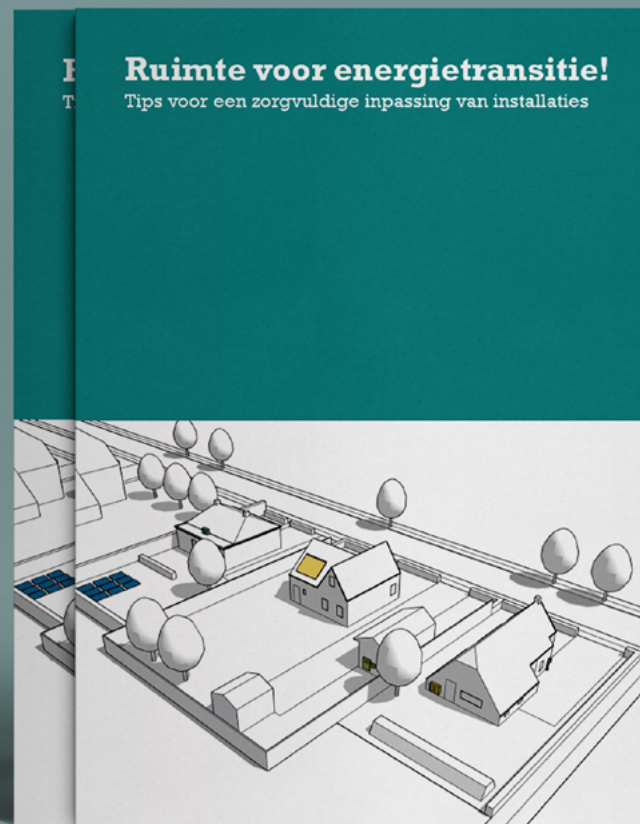
Ruimte voor energietransitie

Om gemeenten en initiatiefnemers te ondersteunen is er de publicatie 'Ruimte voor energietransitie!'. In de brochure worden tips gegeven voor een zorgvuldige inpassing van installaties, zoals zonnepanelen, warmtepompen, thuisbatterijen en laadpalen. Per installaties is een kieswijzer voor de beste plaatsing en worden tips gegeven voor een goede inpassing. Ook wordt aangegeven of een vergunning benodigd is. De brochure is samengesteld door het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit, in samenwerking met het Steunpunt Cultureel Erfgoed en het Erfgoedloket Groningen.

Lees de publicatie over het plaatsen van installaties door de QR-code te scannen of erop te klikken

De energietransitie is noodzakelijk en urgent. Maar wanneer technische installaties onachtzaam en te zichtbaar worden toegevoegd, kan dit zorgen voor een afbreuk van de kwaliteit van de leefomgeving. Een versnipperd straatbeeld, rommelige toevoegingen bij zorgvuldig ingerichte gebouwen of aangetast historische materiaal. Het zou zonde zijn als de verduurzaming zorgt voor een vermindering van de omgevingskwaliteit. Door installaties bij nieuwbouw een integraal onderdeel te maken van het ontwerp, en om ze bij bestaande bouw zorgvuldig in te passen, kan worden voorkomen dat duurzaamheid ten koste gaat van ruimtelijke kwaliteit. Integendeel: een goed ontworpen energietransitie kan juist bijdragen aan toekomstbestendige erfgoedpanden en een leefomgeving waarin techniek en omgevingskwaliteit hand in hand gaan.

3. Waterschappen zoeken nieuwe positie in een veranderende wereld

De waterschappen vormen de oudste overheidslaag in Nederland, maar zijn bijzonder genoeg de minst bekende. Terwijl hun taken toch niet de minste zijn, rondom veiligheid, waterkwaliteit en -kwantiteit. De laatste tijd denken waterschappen intensief na over hun plek in de samenleving. Roeland van der Schaaf, dijkgraaf bij Noorderzijlvest, legt uit wat er bij die hernieuwde positiebepaling komt kijken.

*Tekst: Kees de Graaf
Fotografie: Ronnie Zeemering*

Misschien niet de leukste vraag om een interview mee te beginnen, maar wel een relevante: waarom weet een gemiddelde Groninger of Drent zo weinig van het werk van een waterschap? Roeland van der Schaaf, die zijn functie van wethouder van Groningen in 2022 verruilde voor die van dijkgraaf, onderkent het zelf ook: 'We hebben het idee dat bij het grote publiek onvoldoende bekend is wat we doen. Mensen krijgen jaarlijks de heffing in de bus en dat is het dan. En dat is jammer, want water wordt een steeds belangrijker onderwerp en de kosten ervan gaan de komende jaren fors stijgen, is de verwachting. Van onze kant doen we er daarom veel aan de bekendheid van het waterschap – en dan vooral van het werk dat we verrichten – te vergroten. Want er komen grote vraagstukken aan. En die raken iedereen.'

Voortbordurend op die laatste constatering ziet Van der Schaaf een eerste urgentie rondom waterveiligheid en de sterkte van het watersysteem als geheel: 'We hebben te maken met een combinatie van een zeespiegel die stijgt, de bodem achter de dijken die daalt en het water dat we kwijt moeten raken uit ons gebied – om hier droge voeten te houden. Die puzzel is steeds lastiger te leggen, bijvoorbeeld op momenten dat er een hevige regenbui valt en we net op dat moment niet kunnen afwateren op de Waddenzee. Het betekent onder meer dat we momenteel extra inzetten op noodberging, om overtollig water op het land een plek te kunnen geven.' Het tegendeel komt echter ook voor: extreme droogte, met juist een tekort aan water: 'Ook daar moet je ruimte voor maken in je watersysteem: langer vasthouden. Kortom: we moeten toe naar een nieuw evenwicht tussen water vasthouden en afvoeren. Daarbij hoort ook een andere acceptatie van wateroverlast bij onze inwoners; mensen zullen er rekening mee moeten houden dat met het veranderende klimaat er soms meer water in hun dagelijkse leefomgeving zal zijn, op piekmomenten.'

Het woord waterberging viel al even: waar kan daarvoor de ruimte worden gevonden, in een Noord-Nederland waarin ook tal van andere functies om een plek vragen? 'Dat is inderdaad een opgave. Vroeger konden we – even gechargeerd – in een weiland met de boer overleggen, hooguit nog met een natuurorganisatie erbij. Anno nu is dat veel complexer. Zelfs als we een dijk versterken aan de rand van het land, vinden veel mensen daar wat van. En zelfs daar gaat het erom verschillende functies te combineren, als we toch aan de slag gaan. Ik vind dat zelf trouwens heel uitdagend en de collega's met mij. Van een wat "blauwe" ingenieursorganisatie, waarin de focus op de techniek lag, worden we een omgevingsgerichte brede overheidsorganisatie. Daarmee moeten we dus ook andere vaardigheden ontwikkelen om zorgvuldig met onze maatschappelijke omgeving om te gaan.

Het betekent ook dat we andere en aanvullende expertises binnenhalen in onze organisatie, zoals planologen en misschien zelfs wel sociologen. Als je midden in de samenleving wilt staan, heb je andere kennis nodig.'

Andersom geredeneerd heeft het moderne waterschap juist ook haar partners nodig om de vraagstukken die voorliggen aan te kunnen pakken. Het Rijk is er daar een van, zo maakt de dijkgraaf duidelijk: 'De inzet op "water en bodem sturend" staat de laatste tijd weer duidelijker in de stukken vanuit Den Haag, zoals in de Nota Ruimte.

Ook positief is de terugkeer van het fonds voor de aanpak van het landelijk gebied. Een grote misser van het Kabinet Schoof, dat juist dat geld direct werd weggestreept. Het Programma Landelijk Gebied gaf positieve energie in Groningen en Drenthe, landbouw en natuur stonden niet meer tegenover elkaar maar gingen samenwerken.' Dat het Rijk momenteel vol inzet op de bouw van meer woningen, geeft Van der Schaaf een dubbel gevoel: 'Aan de ene kant hebben we die woningen inderdaad nodig, maar het louter daartoe versmallen is ook niet wenselijk. Net zo goed is de samenhang met water en natuur van belang.

Het totale fysieke kader, dat moet kwaliteit hebben. Want je hebt niets aan een mooi huis wanneer de leefomgeving niet goed is.' Het is juist die samenhangende benadering die momenteel nog te veel ontbreekt: 'Vaak wordt er gezegd: we gaan een weg aanleggen en de natuur mag er niet "op achteruit gaan".

Ik zou het om willen draaien: combineer de opgaven zo dat natuur en water er juist door verbeteren.'

“Ik merkte daar dat onze visie op de fysieke ruimte door anderen wordt onderschreven en dat is positief”

Het waterschap blijft op deze boodschap stevig hameren: ‘Als het niet gebeurt, mogen wij weer de boel rechtbreien. Met technische maatregelen die niet alleen duur zijn – in aanleg en beheer – maar ook niet robuust duurzaam naar de toekomst.’

In 2024 organiseerde waterschap Noorderzijlvest een serie bijeenkomsten over de veranderende rol van de waterschappen, waar ook andere disciplines uit de wereld van de ruimtelijke inrichting bij aanwezig waren. ‘Ik merkte daar dat onze visie op de fysieke ruimte door anderen wordt onderschreven en dat is positief. In die zin moet je “water en bodem sturend” ook niet als een pure waterschapshobby zien. Iedereen moet met die principes aan de gang gaan en die noodzaak wordt ook breed onderkend. Waarbij ze natuurlijk wel heel goed aansluiten bij de ontwikkeling van de laatste 10, 15 jaar waarin bij de waterschappen duidelijk is geworden dat we verder moeten kijken dan onze eigen kerntaken.’

En dat betekent dan ook dat waterschappen eerder op de trom zullen gaan roeren als het over de toedeling van functies aan de schaarse ruimte gaat: ‘Bij Libau wordt gekeken of woningen op een bepaalde plek geen afbreuk doen aan de ruimtelijke kwaliteit of aan het landschap, wij kijken steeds scherper of het watersysteem het allemaal wel aankan. Overigens zijn er daar ook wel verschillen tussen waterschappen in te bespeuren, maar wij vinden het in ieder geval onze taak om vrij uitgesproken hierin te zijn – en dat ook uit te dragen.’

Het zal de komende tijd spannend worden: is er een groeiende acceptatie van een andere benadering, met andere concepten? Van der Schaaf ziet dat bijvoorbeeld ook bij de discussie over de kustverdediging in Noord-Nederland: ‘Als alternatief voor een steeds hoger wordende traditionele dijk denken we nu veel meer aan een dynamische kustverdediging, met bijvoorbeeld dubbele dijken en daartussen ruimte voor natuur en nieuwe vormen van landbouw. Is daar plaats voor? In een gebied waar ook de beste landbouwgronden van Europa liggen en waar een bijdrage wordt geleverd aan onze voedselzekerheid. Durven we het aan om de zee dichterbij te halen? We hebben nog wel even tijd om daarover na te denken maar ook niet eeuwig; we moeten keuzes maken.’

Met het organiseren van thematische bijeenkomsten hoopt Noorderzijlvest bij een breed publiek hierover de geesten rijp te maken. ‘Zonder iedereen in paniek te laten schieten, willen we mensen wel alvast laten wennen aan het idee dat het er in de toekomst anders aan toe kan gaan en er ook anders uit kan gaan zien.’ Dat geldt zeker ook voor een ander vraagstuk dat levensgroot op de waterschappen afkomt: de waterkwaliteit. In het oppervlaktewater zitten stoffen die daarin niet thuishoren: uit de landbouw, maar ook bijvoorbeeld PFAS, microplastics en medicijnresten. ‘Met ons recente project Regain hebben we bijvoorbeeld onderzocht hoe we medicijnen uit het water kunnen halen. Daarmee zou het water in ieder geval als industriewater gebruikt kunnen worden. Dergelijke projecten helpen ons om te bepalen wat kansrijke methoden zijn en – niet onbelangrijk voor onze ingezetenen – wat de kosten daarvan zijn.’

4. Erfgoedloket Groningen

Het Erfgoedloket Groningen, mogelijk gemaakt door de provincie Groningen, is het centrale aanspreekpunt voor eigenaren en bewoners van monumentale en karakteristieke panden in de provincie. Inwoners kunnen bij het loket terecht met uiteenlopende vragen over onder andere regelgeving, onderhoud, versterking, verduurzaming, herbestemming en financiële ondersteuning, zoals subsidies. In het afgelopen jaar hebben we 3.541 mensen verder kunnen helpen. Van het totale aantal vragen in 2025 betrof meer dan 70% een nieuwe vraag.

De dienstverlening van het Erfgoedloket is laagdrempelig en praktisch van

| Fotografie: Ronnie Zeemering

opzet. Verspreid over de provincie organiseren we jaarlijks meerdere inloopbijeenkomsten. Elk jaar ontvangen alle erfgoedeigenaren een brief met relevante informatie en een uitnodiging voor één van de inloopbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten zijn ook andere relevante partijen aanwezig, waardoor bezoekers direct in contact komen met een breed netwerk van specialisten. Tot de aanwezigen behoren onder meer de gemeenten, het subsidieteam van de provincie Groningen, de NCG, het IMG, het Nationaal Restauratiefonds en Stut en Steun. Bezoekers waarderen vooral de persoonlijke benadering en de heldere, toepasbare informatie.

Een jaarlijks hoogtepunt is de Erfgoedloketfair, in 2025 gehouden op 5 november in de voormalige Suikerfabriek te Groningen. Meer dan duizend bezoekers kwamen af op de uitgebreide informatiemarkt. Ook waren er lezingen over uiteenlopende onderwerpen, van kleurhistorisch onderzoek tot historisch metsel- en voegwerk, van ongediertebestrijding tot subsidiemogelijkheden en de zorg voor karakteristieke panden.

Tijdens de fair werden vier nieuwe publicaties gepresenteerd. Zo verscheen een praktische wegwijzer voor erfgoedeigenaren, die helpt om snel de juiste informatie te vinden over het eigen pand. Daarnaast werden in de reeks Ruimte voor duurzaam erfgoed twee nieuwe themabladen gelanceerd: één over innovatieve isolatiematerialen en één over PVT-panelen en innovatief verwarmen.

← Lees de praktische wegwijzer door de QR-code te scannen of erop te klikken

Een bijzonder moment was de presentatie van de Leidraad verduurzaming karakteristiek erfgoed door Susan Top, gedeputeerde van de provincie Groningen. Deze leidraad biedt concrete handvatten om karakteristieke panden toekomstbestendig te maken, mét behoud van hun unieke uitstraling. De publicatie is ontwikkeld door Libau in opdracht van de provincie Groningen en kwam tot stand in nauwe samenwerking met gemeenten, bewoners en erfgoedadviseurs. Op pagina 56 & 57 wordt hier nog meer aandacht aan besteed en vindt u de link naar de leidraad.

5. De Omgevingsvisie van de provincie Drenthe, een breed gedragen proces

De laatste jaren is de rol van de provincies bij de ruimtelijke inrichting ontegenzeggelijk sterker geworden. Hoe zijn de ervaringen in Drenthe? En dan met name rond de totstandkoming van de nieuwe omgevingsvisie? We spraken met ruimtelijke strategen Brenda Vrieling en Janine Hogeman over inhoud en proces.

*Tekst: Kees de Graaf
Fotografie: Ronnie Zeemering*

2050, het lijkt nog ver weg. Toch heeft de provincie dat jaartal gekozen als stip op de horizon voor de nieuwe omgevingsvisie. De eerste bouwstenen zijn er in 2024 voor aangedragen, met onder meer een uitgebreide peiling van de mening van 500 Drentse jongeren. In het najaar van 2025 is de ‘Contournota’ vastgesteld. Dit najaar is Provinciale Staten aan zet om de omgevingsvisie vast te stellen – die de titel ‘Horizon van Drenthe’ heeft gekregen. Brenda Vrieling was als projectleider verantwoordelijk voor de organisatie van het proces. Zij maakt duidelijk dat de aanleiding voor het vernieuwen van de omgevingsvisie gelegen was in een evaluatie van de Omgevingsvisie in 2021: ‘De conclusie daaruit was stevig: eigenlijk zit ons beleidsbouwwerk niet goed in elkaar. En dat betrof met name de doorwerking van de Omgevingsvisie naar de onderliggende uitvoeringsprogramma’s.’

De visie moest beter worden toegesneden op de kaderstellende en controlerende rol van Provinciale Staten (PS) en de uitvoerende rol van Gedeputeerde Staten (GS). ‘In combinatie met de invoering van de Omgevingswet bood dat kansen om het bouwwerk opnieuw op te bouwen.’ Maar inhoudelijke aanleidingen waren er ook, zoals de noodzaak om beter antwoord te geven op de gevolgen van klimaatverandering. ‘De vorige visie keek niet ver genoeg vooruit en het werken met het concept van de “kernkwaliteiten” – ontwikkeld in 2010 – was slechts geraakt.’ Met het aantreden van een nieuw Drents Parlement in 2023 werd nog een accent extra toegevoegd, zo geeft Janine Hogeman aan: ‘Betrek de Drentse samenleving er intensief bij, dat was de opdracht vanuit de volksvertegenwoordigers.’

Een visie die vooruitkijkt naar 2050, niet alles vastlegt en vooral aangeeft wat er allemaal op ons afkomt. En hoe we daar met elkaar zo goed mogelijk mee om kunnen gaan.’ Via tal van sporen ging de verzameling van kennis van start. Zo werden er bijvoorbeeld bijeenkomsten voor

medeoverheden (gemeenten, waterschappen) georganiseerd. Daarbij konden ook Statenleden aanhaken, om een gevoel te krijgen bij de materie en hoe andere partijen daar tegenaan kijken. Vrieling: 'We hadden goede sprekers die veel inhoud konden aanreiken. Maar je moet ook het belang voor de netwerkvorming niet onderschatten. Mensen die we al kennen, spraken we nu veel intensiever. Zo hebben we intensief met de waterschappen in kaart gebracht hoe om te gaan met de gevolgen van klimaatverandering.'

Niet in de laatste plaats werd ook de next generation van Drenthe erbij betrokken. Hogeman over het betrekken van jongeren bij het traject: 'Eerste vraag die we ze stelden: hoe willen jullie überhaupt meedoen? Daar kwamen allerlei zaken uit naar voren, rekening houdend met de korte spanningsboog die jongeren nu eenmaal tegenwoordig hebben.

Spotjes, interviews op straat, filmpjes, aanwezigheid op plekken waar veel jongeren zijn – zoals stations en festivals.' Zelfs kunst en cultuur werden ingezet in het proces om tot een nieuwe omgevingsvisie te komen.

Vrieling: 'Ik had daar eerder ervaring mee opgedaan en gemerkt: het helpt om hiermee ingewikkelde vraagstukken te lijf te gaan. Met kunst en cultuur kom je op een ander niveau in gesprek met elkaar. Hoofd en hart worden verbonden.'

“Bijzonder die bevestiging vanuit de bewoners: het gaat om landschap, landschap, landschap.”

Waar de Concept-Omgevingsvisie behoorlijk ‘staccato’ de koers van Drenthe richting 2050 in beeld brengt, zal de uiteindelijke Omgevingsvisie rijker zijn aan beelden en teksten. Volgens Vrieling is dat een bewuste keuze: ‘We willen duidelijk maken wat de kaderstelling door Provinciale Staten behelst en wat er hoort bij de uitvoering door Gedeputeerde Staten. De Omgevingswet maakt dat onderscheid ook behoorlijk scherp.’ Kijkend naar de toekomst: na de vaststelling van de visie in september 2026, volgen in het voorjaar ook alweer de verkiezingen voor provincies en waterschappen. Vrieling en Hogeman maken duidelijk dat zij het liefst zouden zien dat de focus daarna op de uitvoering wordt gericht, door middel van het opstellen van provinciale programma’s. Opvallend uit de ronde met de medeoverheden was in dit verband de oproep aan de provincie om meer regie te pakken. Hogeman: ‘Ik vond dat wel verrassend. Waar je de laatste jaren zag dat gemeenten zelf meer zeggenschap wilden, kantelt het nu weer onze kant op. Zo van: provincie, daar mag je best wat scherper op sturen.’ Vrieling: ‘Dat merkten we vooral in de discussie over stikstof en de doelen voor de waterkwaliteit. Maar opvallend: ook rondom ruimtelijke kwaliteit werd gezegd dat de provincie strenger mag aangeven wat wel en niet mag.’

Een verheugende conclusie uit het participatieproces was dat inwoners net zoveel hechten aan de ruimtelijke identiteit en kwaliteit van Drenthe als professionals. Vrieling: ‘Ook inwoners hebben het over landschap, landschap, landschap.’ Hogeman: ‘Zelfs bij de jongeren was dat het geval. Bij elk symposium dat we organiseerden en waarbij het verhaal van Drenthe met kunst en cultuur werd verwoord, ging het steevast over de dagelijkse leefomgeving van mensen. “Hier kom ik weg, dit is mijn plek, ik wil dat dit voor mijn kinderen en kleinkinderen weer mooi wordt en blijft.” Dat is een prachtig startpunt en ik hoop dat Provinciale en Gedeputeerde Staten dit ook nadrukkelijk omarmen.’

Want ja, als je deze participatie serieus neemt, weet je als bestuurder dat het consequenties heeft. Dan kan niet alles overal.’

Terugrekenend vanuit een vaststelling van de nieuwe Omgevingsvisie op 23 september 2026, ligt er de komende maanden nog het nodige werk te wachten. Uiteindelijk moet de visie landen in het Digitaal Stelsel Omgevingswet. Parallel aan het traject met de terinzagelegging en het verwerken van zienswijzen wordt er ook al gewerkt aan het vervolg: de genoemde provinciale programma’s. Vrieling: ‘Met welke pro-gramma’s gaan we werken? Maar ook: welke afspraken maken we tussen PS en GS over de programma’s? Formeel zijn ze van GS, maar PS zal altijd mee willen praten over de inhoud.’ Los van dit traject ziet Hogeman kansen om de energie van de afgelopen twee jaar vast te houden: ‘Veel medeoverheden waren enthousiast en zeiden: ga hier vooral mee door. Daar willen we nog een formule voor ontwikkelen, al is het maar twee keer per jaar bij elkaar komen voor uitwisseling.’

Slotvraag aan de Drentse ruimtelijke strategen: wat kunnen we van de inhoud van de programma’s verwachten? Vrieling: ‘De visie is opgehangen aan drie ambities: toekomstbestendig landelijk gebied, vitale samenleving en mooi, schoon, gezond en veilig Drenthe.’

“Hier kom ik weg, dit is mijn plek, ik wil dat dit voor mijn kinderen en kleinkinderen weer mooi wordt en blijft.”

Het lijkt logisch om daar iets mee te doen. Met als aandachtspunt dat we bewaken dat het gedachtegoed uit de visie goed doorklinkt. En dat er breder wordt gekeken dan alleen de eigen agenda.' Hogeman: 'Het zou mooi zijn wanneer de collega's denken: ik ben onderdeel van deze ambitie, maar laat ik vooral ook in gesprek gaan met anderen die aan andere ambities werken. Dat vraag om integraal en opgavegericht werken. De reorganisatie die een paar jaar geleden heeft plaatsgevonden, moet daar het fundament voor betekenen.'

6. Team Ruimtelijke Kwaliteit

Onze omgeving staat nooit stil. Klimaatverandering, verstedelijking en veranderende behoeftes van inwoners zorgen ervoor dat steden, dorpen en buitengebieden zich voortdurend aanpassen. Om deze ontwikkelingen in goede banen te leiden, is een zorgvuldige afweging tussen ruimtelijke kwaliteit, leefbaarheid en toekomstbestendigheid essentieel.

Binnen dit speelveld zetten wij ons in om gemeenten en waterschappen te ondersteunen en denken we mee met de provincie Groningen. We denken mee over de inrichting van de openbare ruimte, adviseren bij ruimtelijke opgaven en stimuleren een integrale benadering waarin landschap, cultuurhistorie en duurzaamheid samenkomen.

Door middel van ontwerp onderzoek, gebiedssessies en onafhankelijke advisering ondersteunen we gemeenten in Groningen en Drenthe bij het maken van weloverwogen keuzes.

Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK)

Kennisdeling

In 2025 zijn in de gemeenten Midden-Groningen, Eemsdelta en Oldambt verschillende Ruimtemakersbijeenkomsten georganiseerd voor medewerkers van Groninger gemeenten en waterschappen die actief zijn in het ruimtelijk domein. Tijdens deze bijeenkomsten kwamen actuele onderwerpen aan bod, zoals GREX en ruimtelijke kwaliteit, herbestemming van boerderij(-erven) en de Groninger identiteit; van landschap tot woningbouw.

Jaarlijks bepalen de ruimtemakers gezamenlijk welke thema's het volgende jaar centraal staan. De bijeenkomsten laten zien dat ruimtelijke vraagstukken steeds meer integraal worden benaderd. Afhankelijk van het onderwerp sluiten daarom ook beleidsmedewerkers uit andere domeinen aan, zodat kennis en perspectieven vanuit verschillende vakgebieden samenkomen. Daarnaast ondersteunt STERK

gemeenten en waterschappen met kosteloze werkplaatsen voor visie- en beleidsontwikkeling. Ook worden spreekuren georganiseerd waarin medewerkers kunnen sparren over ruimtegerelateerde vraagstukken binnen hun gemeente. Desgewenst vinden spreekuren plaats op locatie bij de gemeente zelf.

Excursie Ruimtelijke Kwaliteit

Samen met het Atelier Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap van de Provincie Groningen organiseerde Libau in september de jaarlijkse tweedaagse excursie Ruimtelijke Kwaliteit voor bestuurders en ambtenaren. Tijdens deze inspirerende excursie werden onder meer het Waterloopbos in Marknesse, diverse ruimtelijke ontwikkelings- en transformatieprojecten in Apeldoorn, het vernieuwde stadhuis van Deventer en voorbeelden van duurzame gebiedsontwikkeling in de gemeente Voorst bezocht. De excursie bood deelnemers de gelegenheid kennis en inspiratie op te doen rond actuele opgaven op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, erfgoed, landschap en leefomgeving.

Ruimtemakersbijeenkomst Drenthe

Het concept Ruimtemakersbijeenkomst bestaat al een aantal jaren in de provincie Groningen. Elk jaar worden drie Ruimtemakersbijeenkomsten georganiseerd voor de gemeenten en waterschappen in de provincie Groningen met als doel het vergroten, delen en toepassen van kennis over ruimtelijke kwaliteit. Tijdens de bijeenkomsten worden belangrijke thema's besproken en waardevolle inzichten gedeeld tussen gemeenten. Omdat de bijeenkomsten goed aanslaan in Groningen wil Team Ruimtelijke Kwaliteit hetzelfde concept ook graag aanbieden aan de gemeenten in Drenthe.

Op 13 maart 2025 stond een pilot Ruimtemakersbijeenkomst in Drenthe op het programma. Onder leiding van Anton Saman hebben we het gehad over het Omgevingswetinstrumentarium en de implementatie ervan in de praktijk.

Naast een plenair deel met Anton zijn de deelnemers in groepen uit elkaar gegaan en hebben we het gehad over:

- Participatie: hoe doe je dat?
- Natuur als motor voor integrale gebiedsontwikkeling
- Waar loop jij tegenaan als bestuurder of ambtenaar?

Vanuit de aanwezige gemeenten kwamen positieve geluiden over het delen van kennis met elkaar. In 2026 hopen we net als in Groningen ook in Drenthe meerdere Ruimtemakersbijeenkomsten te organiseren.

“Sparren met vakcollega’s inspireert, versnelt en verbetert ruimtelijke vraagstukken.”

Fotografie: Ronnie Zeemering

Fotografie: Ronnie Zeemering

Bekijk de publicatie door de QR-code te scannen of erop te klikken

De vanzelfsprekende opgave

Het maken van ruimtelijke plannen vraagt om een zorgvuldige voorbereiding. Net zoals een goede aanloop nodig is om over een sloot te springen, leidt een doordachte start tot een sterker plan. Deze conclusie trekken Libau en GRAS op basis van de analyse van diverse voorbeeldplannen. In opdracht van de provincie Groningen hebben Libau en GRAS deze inzichten vertaald in de handreiking De vanzelfsprekende opgave. Dit document biedt concrete richtlijnen en praktische voorbeelden om de kwaliteit van ruimtelijke plannen te verbeteren. De handreiking is in de eerste helft van 2025 gelanceerd en helpt gemeenten, ontwerpers, en andere betrokkenen bij het ontwikkelen van toekomstplannen en goed ingebedde plannen.

Ontwerpleidraad Groninger Dorpsbebouwing

De Groninger dorpen hebben een eigen, herkenbare identiteit die nauw verbonden is met het landschap, de geschiedenis en de manier waarop de bebouwing zich door de tijd heeft ontwikkeld. Om deze kwaliteiten te behouden én op een zorgvuldige manier ruimte te bieden aan nieuwe ontwikkelingen, geven we met de Ontwerpleidraad Groninger dorpsbebouwing een helder en toegankelijk kader. Daarnaast is het een inspirerend hulpdocument bij ontwerpvragestukken. Deze leidraad ondersteunt gemeenten, ontwerpers, initiatiefnemers en inwoners bij het maken van keuzes die passen bij de karakteristiek van hun Groninger dorp. Door inzicht te geven in opbouw, maat, schaal, materiaalgebruik en ruimtelijke samenhang helpt de publicatie om toekomstige ingrepen aan te laten sluiten op de bestaande kwaliteit. Daarbij blijft er ruimte voor eigentijdse architectuur die met zorg en kwaliteit is ontworpen.

Bekijk de publicatie door de QR-code te scannen of erop te klikken

7. Anton Saman en het lokale kwaliteitsbeleid, een meervoudige verbintenis

Opgeleid als jurist met kennis van het bestuursrecht, is Anton Saman in de loop van de tijd helemaal in het fysiekrumelijke domein terechtgekomen. Hij werkte bij verschillende gemeenten, eerst in Zeeland en de laatste jaren in Groningen. Sinds kort is hij ook raadslid in Stadskanaal. Bij Libau is hij dan ook helemaal op zijn plaats, als voorzitter van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit voor Groninger gemeenten.

Tekst: Kees de Graaf

Het is een interessante vraag die Anton Samen krijgt voorgelegd: hoe borgen gemeenten hun omgevingskwaliteit in de volle breedte. Is daar voldoende kennis voor in huis? Waarbij het niet alleen om instrumenten gaat, maar ook om de rollen die een gemeente vervult. Het is een thema waar Saman de nodige trainingen en cursussen over heeft verzorgd. Door zijn werk bij gemeenten kan hij 'van binnenuit' zijn ervaringen delen. Die kennis beslaat inmiddels een periode van bijna 50 jaar, opgebouwd bij acht gemeenten. Het doceren kwam daar de laatste jaren bij: 'In de aanloop naar de Omgevingswet ben ik trainingen daarover gaan geven. Met alle specialisaties die daar bij horen, van een "omgevingstafel" helemaal aan het begin van een project tot en met omgevingsvisie, het omgevingsplan en -programma's. Hoe ga je met initiatieven om, maar ook bijvoorbeeld: wat zijn de tips and tricks bij het werken met BOPA's, de Buitenplanse Omgevingsactiviteit – de procedure die gemeenten lopen bij een afwijking van het omgevingsplan.'

Omdat hij de afgelopen jaren door het gehele land heeft gereisd, heeft Saman een behoorlijk goed beeld van hoe gemeenten nu – ruim twee jaar na de invoering – werken met de Omgevingswet. Die overview stemt hem niet gerust: 'Ik zie een hoge werkdruk bij medewerkers, waardoor ze ook te weinig tijd hebben om kennis op te bouwen op dit gebied. Het begint met een duidelijke ambitie. Wat vinden we belangrijk? Waar willen we naartoe? Ook ontbreekt het vaak aan expertise, voldoende capaciteit en een goede samenwerking, bijvoorbeeld tussen de vergunningverleners en de mensen van ruimtelijke ordening. Ik zie bijvoorbeeld ook dat omgevingsvisies te weinig strategisch van karakter zijn. Dat er bijvoorbeeld geen dwarsverbanden worden gemaakt naar het gemeentelijk grondbeleid. Dan wordt het lastig om als gemeente je ambities waar te maken, bijvoorbeeld rond de versnelling van

de woningbouw. Om goed te kunnen reageren op de initiatieven die zich vanuit de samenleving aandienen moeten de processen op orde zijn.'

En dat terwijl in theorie de instrumenten er wel degelijk zijn om te komen tot een goede gemeentelijke inzet, zo geeft Saman aan. Hij wijst bijvoorbeeld op het 'omgevingsprogramma', dat weliswaar niet verplicht is volgens de Omgevingswet, maar wat wel – gebiedsgewijs – veel inhoudelijke thema's kan verbinden. 'In Groningen kun je bijvoorbeeld denken aan wonen, werken, duurzaamheid, de transformatie van het landelijk gebied en het omgaan met de gevolgen van de aardbevingsschade.' En natuurlijk omgevingskwaliteit. Door aan een dergelijk programma ook een sterke uitvoeringsagenda te verbinden, wordt het voor gemeenten mogelijk om daadwerkelijk te gaan sturen, maar gemakkelijk is dat niet, in een tijd waarin de druk heel hoog is – met name rond de bouw van woningen. 'Rijk en provincies rammelen aan de gemeentelijke poort. De gemeente moet locaties aanwijzen, maar tegelijkertijd moet je ervoor waken dat snelheid niet ten koste gaat van kwaliteit op de lange termijn anders krijgt de volgende generatie de rekening.'

Wat Saman betreft moet de omgevingskwaliteit direct bij het begin van de ontwikkeling van nieuwe woongebieden worden meegenomen. 'Het begint met een goede analyse van het gebied, wat speelt daar allemaal. Vervolgens is het zaak om alle ambities op een rij te zetten. Zet een gemeente in op verdichting of is er ook plek voor groen en water – wil het gemeentebestuur daarin investeren?'

“Het begint met een goede analyse van het gebied, wat speelt daar allemaal.”

Hoe gaat ze om met de betaalbaarheid van het wonen? Als daar meer zicht op is, kun je als gemeente ook de maatschappelijke omgeving er op een goede manier bij betrekken.’ Bovendien liggen hier kansen om ook andere overheden bij een gebied te betrekken. ‘De provincie heeft ook doelstellingen die zij, gebiedsgewijs, wil realiseren. Aan de hand van het omgevingsprogramma kun je dan heel goed over en weer zaken uitwisselen. Lokaal kan het dan goed worden aangestuurd, maar de provincie kan het ook weer borgen in haar plannen.’

Een belangrijk aandachtspunt bij dit alles is dat de gemeente, in relatie tot de partijen die willen ontwikkelen en bouwen, ervoor zorgt dat haar kosten goed worden afgedekt. ‘In de wet is dat kostenverhaal goed geregeld. Pas dat goed toe, zou ik zeggen. Dan kun je aan de publieke kant ook de mensen betalen die goede dingen op papier kunnen zetten over de omgevingskwaliteit van een gebied. Het interessante van de Omgevingswet is dat deze een koppeling mogelijk maakt van een omgevingsprogramma met het kostenverhaal, de grondexploitatie en de bijdragen van private partijen.

“Het gaat om het geheel van de fysieke leefomgeving, daar zijn we met elkaar verantwoordelijk voor. We doen het voor de samenleving die initiatieven bij ons neerlegt, het is onze taak om daar zo goed mogelijk mee om te gaan.”

Maar dan moet een gemeente daar vanaf het begin gestructureerd en strategisch op inzetten. Je moet het echt goed verankeren.'

Ook bij de ontwikkeling van concrete bouwprojecten heeft een gemeente genoeg tools in huis om te kunnen sturen op de ruimtelijke kwaliteit ervan. Saman licht toe: 'Ook in Groningen willen marktpartijen graag ontwikkelen en bouwen. Dan kan een gemeente, bijvoorbeeld bij de uitgiftevoorwaarden van een tender op een plek waar zij zelf de grond bezit, de nodige kwalitatieve eisen stellen. En mijn ervaring is dat de markt dat over het algemeen prima kan volgen. Ook waar het gaat over het kostenverhaal op locaties waar de gemeente de grond niet zelf bezit. Maar je moet er wel een goed verhaal over hebben en dat vanaf het begin goed voor het voetlicht brengen.' Vroegtijdig in gesprek gaan, het is volgens Saman cruciaal om processen goed te doorlopen:

'Ik zie het ook in mijn werk als commissievoorzitter: wat vaak enorm helpt is als een gemeente al een eerste ontwerp bij de commissie neerlegt – en niet wacht tot alles al is uitgedetailleerd. Door die vroege dialoog kunnen de leden van de commissie nog goede handreikingen doen, waar ook de opdrachtgever mee gebaat is. En dan kunnen kwaliteit en snelheid wel degelijk samengaan.' Proces en inhoud gaan wat hem betreft daarbij hand in hand, ook bij gemeenten zelf: 'Een goede intake van initiatieven aan de voorkant, met een aantal senior medewerkers erop die opdrachtgevers goed kunnen begeleiden. Om het plan vervolgens verder te brengen naar

een kwaliteitstafel waarbij diverse gemeentelijke disciplines mee kijken en denken. Die integrale manier van werken werkt beter dan eindeloze afvinklijstjes.'

Een basisvoorwaarde voor deze manier van werken is wel dat het gemeentelijk beleid op alle thema's die tegenwoordig spelen – tot en met de natuurinclusiviteit aan toe – goed op orde is. 'En dat is niet altijd het geval en dan druk ik me nog voorzichtig uit. Wat er dan gebeurt: er komt een initiatief voor een bouwproject binnen en vervolgens start de zoektocht om te achterhalen wat er beleidsmatig allemaal op papier staat. Medewerkers moeten dan eindeloos allerlei afdelingen langs om het vigerend beleid boven tafel te krijgen – als het er al is. Het wiel wordt vaak opnieuw uitgevonden, maar de daarbij opgedane kennis wordt niet gedeeld. En ja, dan kun je het dus heel erg druk hebben met elkaar.'

Zijn slotpleidooi: zoek de samenwerking op. 'Het gaat om het geheel van de fysieke leefomgeving, daar zijn we met elkaar verantwoordelijk voor. We doen het voor de samenleving die initiatieven bij ons neerlegt, het is onze taak om daar zo goed mogelijk mee om te gaan.'

“Vroegtijdig in gesprek gaan, het is volgens Saman cruciaal om processen goed te doorlopen.”

8. Team Erfgoed

Het team Erfgoed voert in opdracht van gemeenten verschillende projecten uit met betrekking tot waardevolle gebouwen en objecten. Dit betreft bijvoorbeeld inventarisaties voor karakteristieke objecten, redengevende omschrijvingen voor gemeentelijk monumenten of beschrijvingen van karakteristieke gebieden, maar ook ad hoc aanvraag per pand. Daarnaast denken we graag mee bij het opstellen van gemeentelijk erfgoedbeleid en het opstellen van archeologische waardenkaarten.

Steunpunt Cultureel Erfgoed (STCE)

Al meer dan 30 jaar staat het Steunpunt Cultureel Erfgoed de Groninger gemeenten bij in de uitvoering van hun wettelijke erfgoedtaken. De opdrachtgever is de provincie Groningen. Het steunpunt biedt kosteloos kennis en expertise op het gebied van het cultureel erfgoed in onze leefomgeving, van archeologie tot groen en gebouwd erfgoed. In samenspraak met ambtenaren werken we aan heldere visies op het behoud en de ontwikkeling van cultureel erfgoed. Samen zoeken we naar manieren om erfgoed een betekenisvolle plek te geven binnen de ruimtelijke kwaliteit van vandaag en morgen. Hierin onderscheiden we twee hoofdtaken: een ondersteunende functie en de platformfunctie.

Ondersteuning

De ondersteunende functie is breed en veelzijdig: bij de helpdesk kun je als gemeente terecht met allerlei vragen op het gebied van monumentenzorg, archeologie en cultuurhistorie. Zo kunnen vragen onder meer gaan over regelgeving en procedures bij het toekennen van een erfgoedstatus of bij vergunningverlening en toezicht. Ook bieden we hulp bij het beantwoorden van vragen van inwoners over bijvoorbeeld de financiering en de uitvoering van onderhoud en restauratie, verduurzaming en herbestemming. Daarnaast fungeert het steunpunt als sparringpartner van de gemeente bij het ontwikkelen van erfgoedbeleid, zoals het opstellen van omgevingsprogramma's erfgoed, archeologische beleidskaarten, kerken- of boerderijvisies. Tot slot bieden we de mogelijkheid om gebruik te maken van onze regioarcheologen.

Platform

Het steunpunt organiseert het gesprek over actualiteiten en ontwikkelingen met het Groninger erfgoedveld. Denk bijvoorbeeld aan het faciliteren van het Erfgoedberaad Groningen, een netwerk van 16 maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met het Groninger erfgoed. Het steunpunt participeert ook in een landelijk netwerk met partijen als de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en slaat de brug tussen het (landelijke) beleid en de Groninger uitvoeringspraktijk. We delen proactief kennis met de Groninger gemeenten door het organiseren van bijeenkomsten en het uitbrengen van publicaties over actuele thema's. Ook dragen we bij aan het organiseren van cursussen, zoals de cursus Monument & Vergunning van de Erfgoedacademie die in 2025 voor het tweede achtereenvolgende jaar lokaal in Groningen werd georganiseerd.

Al naar gelang het onderwerp werken we samen met verschillende partners uit ons netwerk, onder wie uiteraard ook het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit.

Naast kennisdeling zijn onze bijeenkomsten gericht op inspiratie en ontmoeting. In 2025 hebben we een drietal bijeenkomsten georganiseerd. Op 15 mei was de bijeenkomst Erfgoed in de Omgevingswet die we jaarlijks samen met onze zustersteunpunten in Fryslân en Drenthe organiseren en die ook door ambtenaren RO en VTH altijd goed wordt bezocht. We merken dat ambtenaren het leuk vinden om ook hun collega's aan de andere kant van de provinciegrens te spreken. Op 16 juli waren we in het kader van het Groninger Overleg Erfgoedambtenaren (GOE!) te gast bij de gemeente Westerwolde.

In klein comité spraken we over de positie van de ambtenaar binnen de gemeentelijke organisatie. Jochem Abbes van gastgemeente Westerwolde verzorgde een boeiende rondleiding door de vesting Bourtange.

Op 27 november organiseerden we een dubbelslag erfgoed, met 's ochtends de bijeenkomst Religieus erfgoed in beweging, over de implementatie van de gemeentelijke kerkenvisies (samen met het programma Toekomst Religieus Erfgoed) en 's middags de bijeenkomst Groningen goed uit de verf! over het belang van goed kleurhistorisch onderzoek (met samenwerkingspartners RCE en gemeente Groningen). De formule van twee bijeenkomsten op één dag bleek aan te slaan, gezien de goede opkomst bij beide onderdelen.

9. Archeologie

Regioarcheoloog

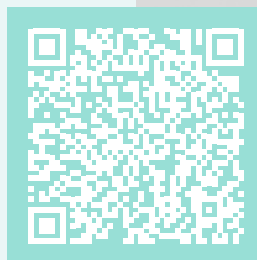
De opgaven voor versterking en schadeherstel in het aardbevingsgebied hebben niet alleen een grote impact op bovengronds erfgoed, ook archeologisch erfgoed is in het geding. Omdat dorpen en gebouwen vaak al eeuwenlang op dezelfde plek liggen, zijn hier onder de grond veel archeologische resten van 'vorige bewoners' te vinden. Bij sloop-nieuwbouw en bij werkzaamheden aan de fundering worden deze bedreigd.

De regioarcheoloog ondersteunt daarom de aardbevingsgemeenten in hun wettelijke taak om het ondergrondse erfgoed te beschermen. Voor de gemeenten die geen eigen archeoloog in dienst hebben, houdt de regioarcheoloog zicht op de goede en tijdige uitvoering van archeologisch onderzoek. Daarnaast is er een samenwerkingsverband tussen de aardbevingsgemeenten, de provincie en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de NCG en IMG. Het doel van deze Werkgroep Archeologie is om archeologie tijdig en efficiënt in te passen in versterking en schadeherstel. Hiervoor onderhoudt de regioarcheoloog nauwe contacten met NCG en IMG.

“Door archeologie vroegtijdig mee te nemen in versterking en schadeherstel beschermen we het verleden én bouwen we aan de toekomst.”

De pilot regioarcheoloog, die in 2024 werd gestart vanuit het Erfgoedprogramma, is doorgezet in 2025. In dat jaar was de functie regioarcheoloog in de handen van drie archeologen van Libau. De opzet is goed bevallen en de regioarcheoloog voor het bevingengebied wordt de komende drie jaar doorgezet. Daarnaast is vastgesteld dat er op het vlak van archeologie in de hele provincie meer ondersteuning nodig is. Daarom zal Libau in 2026 ook functioneren als regioarcheoloog voor de gemeenten Eemsdelta, Oldambt, Midden-Groningen, Veendam, Stadskanaal en Westerwolde. Deze gemeenten krijgen de beschikking over een archeoloog op locatie om impuls te geven aan gedegen archeologisch beleid en de uitvoering daarvan.

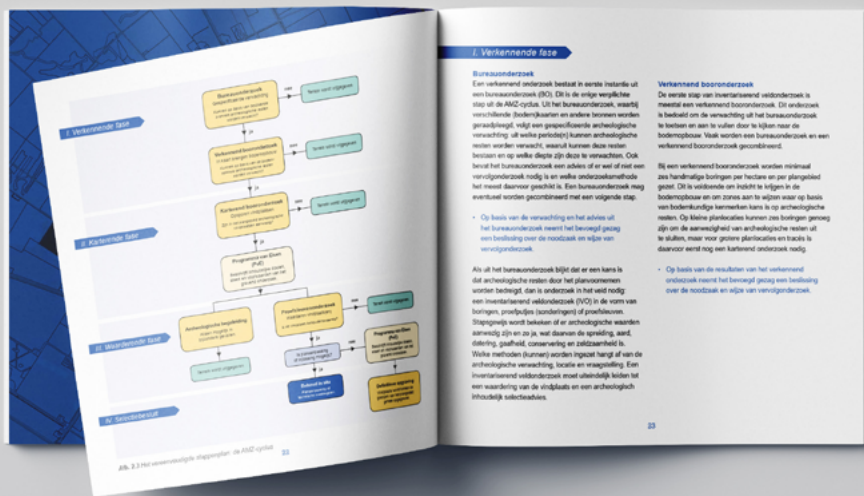

Bekijk de publicatie door de QR-code te scannen of erop te klikken

Archeofocus

Gemeenten hebben de wettelijke taak om archeologie te beschermen. Dat vraagt veel kennis. Niet alleen van de relevante wet- en regelgeving maar ook van het archeologisch bestel. Daarom heeft het Steunpunt Cultureel Erfgoed in 2025 Archeofocus gepubliceerd. Deze handreiking geeft handvatten om archeologie goed vorm te geven in de gemeentelijke beleidspraktijk. De publicatie bevat een overzicht van de taken van gemeenten, de basis voor een goed archeologiebeleid en een uitleg over het archeologisch bestel in Nederland. Als afsluiter is een beknopte bespreking van de bijzondere archeologische waarden in de provincie Groningen opgenomen. Het eerste exemplaar van Archeofocus is op 15 mei 2025 door Dorien Fröling uitgereikt aan wethouder Bé Schollema van de gemeente Westerkwartier.

10. Herbestemmen: Erfgoed met een toekomst

Herbestemmen doen we al sinds mensenheugenis. Gebouwen veranderen mee met de tijd en krijgen nieuwe functies wanneer behoeften veranderen. Juist daarin schuilt de kracht van erfgoed: Waardevolle gebouwen behouden niet alleen hun betekenis door wat ze zijn geweest, maar ook door wat ze opnieuw kunnen worden. Herbestemming biedt de kans om bestaande kwaliteiten te verbinden aan nieuwe maatschappelijke behoeften en daarmee erfgoed levend en toekomstbestendig te houden.

Vanuit Pakhuis Libau zijn we bij meerdere herbestemmingstrajecten betrokken. Zo ook bij de H. Bonifatiuskerk in Wehe-den Hoorn, die eind 2027 aan de eredienst zal worden onttrokken.

Vanaf medio 2025 hebben drie leden van de gebouwencommissie van de parochie zich met grote betrokkenheid en overtuiging ingezet voor de toekomstige invulling van de kerk. In combinatie met een betrokken buur, een erfgoedambtenaar die kansen ziet en een ervaren verbinder in het proces, ontstond een sterke basis voor een kansrijk traject. Juist de samenwerking tussen mensen met verschillende achtergronden, kennis en perspectieven maakt een herbestemmingstraject waardevol.

Een herbestemming gaat namelijk niet alleen over het vinden van een nieuwe functie voor een gebouw. Het gaat ook over het samenbrengen

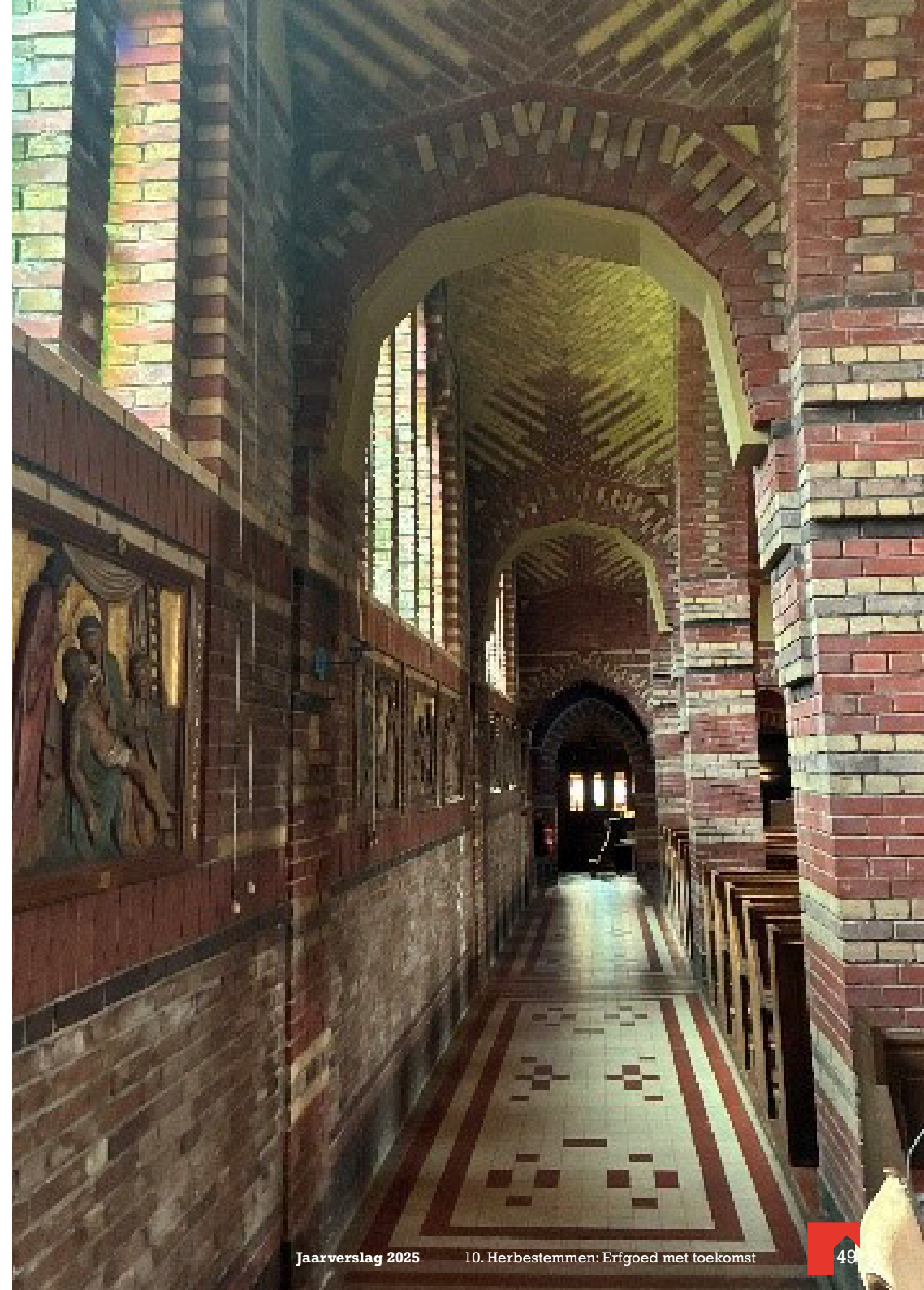

van verschillende belangen, ideeën en verwachtingen en deze vertalen naar een gedeelde toekomstvisie. Waar verschillende perspectieven samenkomen, ontstaat ruimte voor rijkere oplossingen die recht doen aan erfgoed, omgeving en gebruik.

Met name de herbestemming van plattelandskerken biedt volop kansen voor maatwerk en creativiteit. Kerken zijn vaak meer dan gebouwen alleen; zij vormen herkenningspunten in het landschap en dragen verhalen, herinneringen en identiteit met zich mee. Nieuwe functies kunnen deze betekenis voortzetten en tegelijkertijd nieuwe maatschappelijke waarde toevoegen. Zo blijven deze gebouwen een plek van ontmoeting, verbinding en betekenis binnen de gemeenschap.

Een belangrijke stap in dit proces is het organiseren van een goed ingerichte intaketafel, waarbij alle relevante deskundigheden vroegtijdig worden betrokken. Door gezamenlijk beleidsmatige, juridische en participatieve vraagstukken te verkennen, ontstaat helderheid en een gedeeld vertrekpunt. Dit legt een stevige basis voor een soepel vervolgproces. Daarnaast kan een onafhankelijke provinciale transitieregisseur (Tracer) een belangrijke rol vervullen als verbindende schakel tussen initiatiefnemers, gemeente, provincie en omgeving. Met kennis van zowel de praktijk als bestuurlijke processen kan deze bijdragen aan samenwerking, wederzijds begrip en een gedragen ontwikkeling.

De komende herbestemmingen van onze plattelandskerken bieden bovenal kansen om erfgoed opnieuw betekenis te geven: een Heruitgevonden Heiligdom. Niet als stilstaand monument, maar als levend onderdeel van de gemeenschap. Want gebouwen die blijven meebewegen met hun omgeving, blijven ook betekenis houden voor toekomstige generaties.

11. Over Libau

Nieuwe gezichten

In 2025 hebben we ons team Ruimtelijke Kwaliteit mogen uitbreiden met twee nieuwe collega's, waardoor we weer op volle sterkte zijn. Daarnaast zijn we in 2025 gestart met de functie van regioarcheoloog voor de aardbevingsgebieden. Ook op dit vlak hebben we ons team versterkt met een nieuwe collega.

Vanwege het aflopen van de termijn van enkele commissieleden en het instellen van extra commissievergaderingen hebben we een aantal nieuwe commissieleden aangetrokken. Voor zowel de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit van Groningen als van Drenthe.

De frontoffice aan het woord

De frontoffice vormt het kloppend hart van Pakhuis Libau. Hier komen telefoontjes, e-mails, bezoekers en collega's samen. Als eerste aanspreekpunt zorgen wij voor een gastvrije ontvangst en een soepele doorstroming van informatie binnen de organisatie Libau, het Erfgoedloket en de Monumentenwacht Groningen.

De dag start vroeg, nog voor de meeste collega's arriveren, worden de deuren en luiken geopend, de ruimtes gecontroleerd en de eerste afspraken voorbereid. We ontvangen bezoekers, beantwoorden telefoontjes en sturen vragen door naar de juiste adviseur. Daarnaast ondersteunen we bij het plannen van vergaderingen, het verzorgen van lunches voor externe gasten en het beheren van de agenda's en het CRM-systeem.

Ook facilitaire taken horen bij ons werk, van het verwerken van inkomende en uitgaande post, het meedenken over ons interieur tot het contact met diverse leveranciers. Regelmatig dragen we bij aan de organisatie van bijeenkomsten en evenementen, waarbij we zorgen dat alles het liefst tot in de puntjes goed geregeld is.

Elke dag is weer anders. Wat blijft, is de centrale rol die wij spelen in het verbinden, ondersteunen en ontzorgen van collega's en bezoekers. Zo dragen wij, vaak op de achtergrond, bij aan het soepele verloop van de dagelijkse werkzaamheden binnen het prachtige Pakhuis Libau.

| Frontoffice Pakhuis Libau

“In het hart van Pakhuis Libau vormt de frontoffice de spil van het dagelijks reilen en zeilen, een dynamische plek waar geen dag hetzelfde is.”

Federatie Ruimtelijke Kwaliteit

De Federatie Ruimtelijke Kwaliteit initieert en neemt deel aan (Rijks-) programma's en projecten die bijdragen aan een kwalitatief hoogwaardige leefomgeving. Libau vertegenwoordigt actief de gemeenten in Groningen en Drenthe.

Dorien Fröling is sinds juli 2025 toegetreden tot het bestuur van de Federatie. Daarnaast zijn we samen met andere leden van de Federatie actief betrokken bij het ontwikkelen van bouwstenen voor omgevingskwaliteit. Deze bouwstenen vormen de basis voor nieuwe nota's voor omgevingskwaliteit.

Voor *Wij maken Nederland*, een onafhankelijke platform georganiseerd vanuit "de onderstroom", dat organisaties, overheden, bedrijven, burgers en professionals bij elkaar brengt voor een goed geïnformeerd debat, heeft Libau een bijeenkomst voor de provincie Drenthe georganiseerd. Dit platform wordt mede aangejaagd door de Federatie met als doel input op te halen om een zienswijze te geven op de Nota Ruimte.

Onder leiding van Kees Klomp gingen we in gesprek. Tijdens de bijeenkomst stond centraal hoe gemeenschappen beter kunnen worden betrokken bij ruimtelijke keuzes en het belang van lokale, collectieve afwegingen.

Vervolg digitalisering bedrijfsprocessen

In 2025 hebben we de digitalisering van onze bedrijfsprocessen verder vormgegeven door prioritaire processen te stroomlijnen en medewerkers daarbij actief te betrekken. Dit heeft geleid tot efficiëntere werkstromen en betere gegevensuitwisseling, waarmee we werken aan een toekomstbestendige bedrijfsvoering. Tevens zijn we begonnen met het toekomstbestendig maken van Portaal Libau dat gereed is in 2027.

Vorbereiding 100 jaar libau

In aanloop naar het 100-jarig bestaan van Libau in 2027/2028 is in 2025 verder gewerkt aan het in kaart brengen van onze geschiedenis. Na het onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis van de Adviescommissie in Groningen, dat in 2024 werd afgerond, is dit jaar ook het onderzoek naar de geschiedenis van de Adviescommissie in Drenthe van start gegaan.

Zo bouwen we stap voor stap aan een compleet beeld van een eeuw advisering op het gebied van ruimtelijke kwaliteit en erfgoed in Noord-Nederland. Naast onderzoek naar de geschiedenis van de adviescommissies wordt hard nagedacht over de invulling van het jubileumjaar. We willen er een groot feest van maken voor onze medewerkers in het pakhuis en voor alle mensen en organisaties die met ons verbonden zijn.

“Honderd jaar geleden waakte de schoonheidscommissie over de kwaliteit van onze gebouwde omgeving. De naam is veranderd, maar de opgave is dezelfde gebleven: zorgen voor een leefomgeving die kwaliteit en betekenis heeft.”

Winterwelvaart

Afgelopen jaar deden we als Pakhuis voor het eerst mee aan de Winterwelvaart in het A-kwartier. Op de eerste dag was ons netwerk uitgenodigd voor een hapje en een drankje met gezin. De tweede en derde dag waren we geopend voor het grote publiek. Er werden historische beelden getoond over de stad Groningen en de scheepvaart in de provincie. Tijdens het invallen van de schemering ging de verlichting aan en werd het Pakhuis prachtig verlicht. We mochten over het hele weekend meer dan 900 bezoekers binnen ontvangen. Daarnaast stonden we ook buiten volop in de belangstelling vanwege het Hollands huisje van de Postcode Loterij gebaseerd op het Pakhuis.

| Fotografie: Ronnie Zeemering

Leidraad verduurzaming karakteristiek erfgoed

Eigenaren van karakteristieke en historische panden kiezen doorgaans heel bewust voor hun woning. De bijzondere sfeer, de cultuurhistorische waarde en de bijdrage aan het straatbeeld maken deze gebouwen aantrekkelijk om in te wonen. Tegelijkertijd staat deze groep voor een complexe opgave: het verbeteren van comfort en energieprestaties, zonder de historische kwaliteit aan te tasten. Het verduurzamen en aardgasvrij maken van karakteristiek erfgoed vraagt daarom om een zorgvuldige, integrale en vooral maatwerkgerichte aanpak.

De Leidraad verduurzaming karakteristiek erfgoed is ontwikkeld door Libau in opdracht van de Provincie Groningen, in samenwerking met specialisten van verschillende gemeenten en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

De leidraad is bedoeld voor de gemeenten in Groningen en Noord-Drenthe, maar wordt inmiddels elders in het land ook gebruikt. De Leidraad speelt in op erfgoedbehoud en energietransitie met elkaar te verbinden.

De leidraad richt zich op gebouwen zonder monumentenstatus, maar met een belangrijke cultuurhistorische of beeldbepalende waarde voor hun omgeving. Juist bij deze categorie bestaat in de praktijk vaak onduidelijkheid over wat mogelijk is op het gebied van verduurzaming, wat kan leiden tot vertragingen en extra kosten in het ontwerpproces. De leidraad biedt een praktisch en toegankelijk hulpmiddel voor een brede doelgroep: van isolatieadviseurs, projectleiders en aannemers tot betrokken eigenaren en VvE's.

Centraal staat het inzicht dat karakteristiek erfgoed verschillende vormen van bescherming kent, zoals karakteristieke panden

en gebouwen in beschermde gezichten. Deze beschermingen zijn vastgelegd in gemeentelijke omgevingsplannen en kunnen per gemeente verschillen, terwijl het onderliggende doel gelijk blijft: het behoud van de identiteit van gebieden en de erfgoedwaarden van gebouwen.

Wat de leidraad onderscheidt, is de praktische vertaling van beleid naar concrete handelingsperspectieven. Aan de hand van overzichtelijke beslisdiagrammen en stappenplannen worden gebruikers ondersteund bij het maken van weloverwogen keuzes. Daarbij wordt eerst gekeken naar de bestaande situatie van het gebouw en de aanwezige erfgoedwaarden, waarna per maatregel dak-, gevel-, vloer- en vensterisolatie, kierdichting, ventilatie en duurzame verwarmingssystemen – randvoorwaarden, aandachtspunten en mogelijke oplossingen worden geboden.

Deze systematische aanpak helpt om tot oplossingen te komen die zowel technisch haalbaar als erfgoedkundig verantwoord zijn. De leidraad

“De leidraad biedt houvast bij het maken van zorgvuldige keuzes voor het verduurzamen van erfgoed, met oog voor kwaliteit, context en toekomstwaarde.”

benadrukt dat verduurzaming van erfgoed altijd maatwerk is. De mogelijkheden verschillen per gebouw, afhankelijk van onder andere de bouwkundige staat, gebruikte materialen en cultuurhistorische betekenis. Daarom is het van belang om isolatie, ventilatie en installaties in samenhang te beschouwen en zorgvuldig op elkaar af te stemmen. De leidraad ondersteunt dit proces, maar maakt ook duidelijk dat aanvullende expertise vaak noodzakelijk is. Een belangrijk uitgangspunt is dat vroegtijdige afstemming met gemeenten essentieel is. Gemeenten bepalen via hun omgevingsplan welke ingrepen vergunningsplichtig zijn en onder welke voorwaarden wijzigingen mogelijk zijn. Omdat beleid en interpretatie lokaal kunnen verschillen, kan de uitkomst van een verduurzamingskeuze per gemeente anders zijn. De leidraad stimuleert daarom om tijdig het gesprek aan te gaan met de gemeente.

Daarnaast onderstreept de publicatie het belang van ontwerpkracht. Het inschakelen van een restauratiearchitect of erfgoed specialist draagt bij aan een integraal ontwerp waarin energieprestaties en erfgoedwaarden in balans zijn. Dit vergroot niet alleen de kwaliteit van de oplossingen, maar zorgt ook voor een efficiënter vergunningstraject en minder risico op vertraging. De leidraad richt zich nadrukkelijk op het proces

van afwegen en kiezen en minder op specifieke uitwerkingen, zoals materiaalkeuzes of subsidiemogelijkheden. Daarmee vormt het document vooral een praktisch instrument dat helpt om tot goed onderbouwde isolatie- en verduurzamingsadviezen te komen voor niet-monumentaal erfgoed. Met deze aanpak levert de leidraad een belangrijke bijdrage aan het toekomstbestendig maken van karakteristieke panden. Door energiebesparing en erfgoedzorg met elkaar te verbinden, ontstaat een basis voor duurzame ontwikkeling waarin de historische identiteit behouden blijft en tegelijkertijd wordt ingespeeld op de eisen van deze tijd.

Tijdens de jaarlijkse fair van het Erfgoedloket is de publicatie gelanceerd en overhandigd aan gedeputeerde Susan Top.

Bekijk de publicatie door de QR-code te scannen of erop te klikken

Fotografie: Ronnie Zeemering

Samenstelling Adviescommissie Groningen en Drenthe en RVT 2025

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

M.H. (Maarten) Post
H.K. (Rika) Pot
A.H. (Anton) Saman

voorzitter
voorzitter
voorzitter

D. (David) de Boer
O. (Olaf) Janson
T. (Titus) Mars
A. (Arnold) Venema
N.D. (Nico) Visser
L. (Leo) Dijkstra
C. (Kees) Hofstee
A. (Annet) Ritsema
A.W. (Astrid) Siemer
J. (Jermo) Tappel
J.G. (Janet) Bosma-Heun
V. (Vibeke) Gieskes
R.J. (Roel) de Jong
H.A. (Henny) Groenendijk
J.W. (Jean) Frantzen

architectuur
architectuur
architectuur
architectuur
architectuur
stedenbouw en landschap
stedenbouw en landschap
stedenbouw en landschap
restauratiearchitectuur
restauratiearchitectuur
bouw- en cultuurhistorie
cultuurhistorie
aanvullend commissielid constructies
aanvullend commissielid archeologie
aanvullend commissielid duurzaamheid

A.B. (Aron) Banninga
M.D.P. (Mark) Hendriks
K. (Katja) Heid
J.A. (Jan Arend) Mulder
W. (Wouter) Stoer
J.E. (Janneke) Schut

secretaris geïntegreerde commissie
secretaris subcommissie uiterlijk van bouwwerken
rayonarchitect
rayonarchitect
rayonarchitect
monumentenadviseur

K.F. (Karel) Geijzendorffer
F. (Floor) Haanstra

burgerlid gemeente Veendam
burgerlid gemeente Veendam

B. (Brigitte) Giesen-Geurts
W. (Mieke) van Bers
H. (Hendrik) Haafkens
O. (Odwin) Ralling
N. C. (Nico) Wijnen

regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
adviseur bouwkunde, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
adviseur bouwkunde, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Foto: Ronnie Zeemering

Samenstelling Adviescommissie Groningen en Drenthe en RVT 2025

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

T.A.C.O. (Taco) van den Heiligenberg	voorzitter	H. (Hans) Overdiep	rayonarchitect
W. (Wiepkjen) Kingma	voorzitter	D. (David) de Boer	rayonarchitect
		J.E. (Janneke) Schut	monumentenadviseur
J.A. (Johan) de Groot	architectuur	C. (Cathelijne) van Andel	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
W. (Wouter) Stoer	architectuur	H. (Hendrik) Haafkens	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
J. (Jop) Voorn	architectuur	F. (Frederieke) Dollekamp-van Aarsen	adviseur bouwkunde, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
M. (Menno) Moerman	stedenbouw en landschap		
C.J.M. (Karin) Peeters	stedenbouw en landschap		
S. (Siebe) van Seijen	restauratiearchitectuur		
C. (Christiaan) Velvis	bouwhistorie		
E.H.M. (Noor) Mens	cultuurhistorie en UNESCO Werelderfgoed		
K. (Kimber) Miedema	cultuurhistorie en UNESCO Werelderfgoed		
W.A.B. (Wijnand) van der Sanden	aanvullend commissielid archeologie		
J.W. (Jean) Frantzen	aanvullend commissielid duurzaamheid		
S.M. (Sanne) Tillema	secretaris geïntegreerde commissie		
M.D.P. (Mark) Hendriks	secretaris subcommissie uiterlijk van bouwwerken		
K. (Katja) Heid	rayonarchitect		
J.A. (Jan Arend) Mulder	rayonarchitect		

Raad van toezicht (per 31 december 2025)

J.W. (Jaap) Velema	burgemeester gemeente Westerwolde (voorzitter)
J.N. (Jan Ningo) Dijck	algemeen directeur Lamberink Makelaars & Adviseurs
A.H. (Anton) Saman	adviseur
S. (Sonja) van der Meer	directeur Stichting Het Drentse Landschap
R. (Rob) Hendriks	architect en DGA DAAD
H.J. (Henk) Zwiep	wethouder gemeente Borger-Odoorn
H.E. (Henk) Soorsma	adviseur
D.E. (Dorien) Fröling	directeur-bestuurder

Adviesaanvragen Drenthe & Groningen

	Gemeenten	Nieuwe aanvragen AvO	Adviezen AvO	Adviezen AvO waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Maatwerkmethode/ Ruimte voor Ruimte	Plaatsingsadviezen windturbines
Drentse gemeenten								
1	Assen	362	631	113	40	x	x	x
2	Aa en Hunze	201	399	20	75	26	x	x
3	Borger Odoorn	138	274	9	94	x	x	x
4	Coevorden	x	x	x	x	x	x	x
5	De Wolden	21	46	13	17	x	x	x
6	Emmen	243	510	11	x	x	x	x
7	Hoogeveen	45	70	1	21	x	x	x
8	Midden-Drenthe	7	12	9	61	x	x	x
9	Meppel	x	x	x	x	x	x	x
10	Noordenveld	207	441	25	15	x	x	x
11	Tynaarlo	295	x	13	87	x	x	x
12	Westerveld	x	x	x	x	x	x	x
		1519	2383	214	410	26	0	0

	Gemeenten	Nieuwe aanvragen AvO	Adviezen AvO	Adviezen AvO waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Maatwerkmethode/ Ruimte voor Ruimte	Plaatsingsadviezen windturbines
Groninger gemeenten								
1	Eemsdelta	419	871	96	157	9	x	x
2	Het Hogeland	404	812	66	x	x	x	x
3	Groningen	*	*	x	x	x	x	x
4	Midden-Groningen	259	442	15	29	1	x	x
5	Oldambt	211	353	34	44	2	x	x
6	Pekela	52	101	9	x	x	x	x
7	Stadskanaal	111	199	10	4	x	x	x
8	Veendam	124	242	27	11	x	x	x
9	Westerkwartier	396	873	88	x	x	x	1
10	Westerwolde	143	266	9	4	6	x	x
		2119	4159	354	249	18	0	1

* eigen commissie X niet van toepassing

Jaarrekening 2025 - balans

Balans in € per 31 december 2025		
ACTIVA	31/12/2025	31/12/2024
Immateriële vaste activa		
Software	42.502	54.678
	42.502	54.678
Materiële vaste activa		
Terreinen en gebouwen	621.599	618.723
Inrichtingskosten	53.464	60.141
Kantoorinventaris	10.710	8.713
	685.773	687.577
Vorderingen		
Debiteuren	373.328	357.439
Overige vorderingen en overlopende activa	66.044	84.799
	439.0372	442.238
Liquide middelen		
Kas	4	77
Banken	1.598.976	1.820.954
	1.598.980	1.821.031
	2.766.628	3.005.524

Balans in € per 31 december 2025		
PASSIVA	31/12/2025	31/12/2024
Eigen vermogen		
Kapitaal	1.950.468	1.942.826
Bestemmingsreserves	244.218	214.138
	2.194.686	2.156.964
Crediteuren	38.263	134.278
Belastingen en sociale lasten	135.955	102.315
Schulden ter zake van pensioenen	24.082	22.353
Overige schulden en overlopende passiva	373.643	589.614
	571.942	848.560
	2.766.628	3.005.524

Bij de jaarrekening is een samenstellingsverklaring door de accountant afgegeven.

Libau heeft een B3-status en is eigenrisicodragers voor de Werkloosheidswet.

Jaarrekening 2025 - Staat van baten en lasten in €

Baten				
	Jaarrekening 2025	Begroting 2025	Jaarrekening 2024	Begroting 2024
BATEN				
Opbrengsten	1.956.021	2.030.000	2.064.645	1.830.000
Opbrengsten projecten	1.208.990	1.060.900	1.061.539	610.000
	<i>3.165.011</i>	<i>3.090.900</i>	<i>3.126.184</i>	<i>2.440.000</i>
	3.165.011	3.090.900	3.126.184	2.440.000

Lasten				
	Jaarrekening 2025	Begroting 2025	Jaarrekening 2024	Begroting 2024
LASTEN				
Personeelskosten	1.294.194	1.160.750	1.417.462	1.004.000
Huisvestingskosten	80.832	87.000	77.153	64.000
Kantoorkosten	103.200	112.500	100.916	107.500
Algemene kosten	238.123	199.250	239.389	202.500
Kosten overige opbrengsten	187.379	380.000	112.607	415.000
Kosten projecten	1.182.836	1.053.900	1.049.051	605.000
Afschrijvingen	63.141	66.000	61.725	47.500
	<i>3.149.705</i>	<i>3.059.400</i>	<i>3.058.303</i>	<i>2.445.500</i>
Bedrijfsresultaat	15.306	31.500	67.881	(5.500)
Rente baten en lasten ( )	22.416	22.500	27.032	0
Bijzondere baten en lasten ( )	0	0	4.350	0
	<i>22.416</i>	<i>22.500</i>	<i>31.382</i>	<i>0</i>
Resultaat bestemmingsreserves	37.722	54.000	99.263	(5.500)
<i>Mutaties in de reserves Libau</i>				
Mutatie onderhoudsreserve	2.421	2.500	2.421	(5.500)
Mutatie reserve WW-verplichtingen*	7.659	7.500	7.956	0
Mutatie jubileumreserve	20.000	20.000	20.000	0
	<i>30.080</i>	<i>30.000</i>	<i>30.377</i>	<i>(5.500)</i>
Resultaat na bestemmingsreserves Libau	7.642	24.000	68.886	0

Bij de jaarrekening is een samenstellingsverklaring door de accountant afgegeven.

*Libau heeft een B3-status en is eigenrisicodragers voor de Werkloosheidswet.

Waarderingsgrondslagen 2025

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening

Deze jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving 640 Organisaties zonder winststreven.

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben. Baten worden slechts opgenomen voorzover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd.

Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als financiële derivaten verstaan. In de toelichting op de onderscheiden posten van de balans wordt de reële waarde van het betreffende instrument toegelicht als die afwijkt van de boekwaarde.

Indien het financiële instrument niet in de balans is opgenomen wordt de informatie over de reële waarde gegeven in de toelichting op de "Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen".

Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost.

Stichting Libau OCE beschikt hoofdzakelijk over primaire financiële instrumenten.

Schattingen

Om de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening te kunnen toepassen, is het nodig dat het bestuur van de Stichting zich over verschillende zaken een oordeel vormt, en dat het bestuur schattingen maakt die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard

van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Financiële vaste activa

Kapitaalbelangen in vennootschappen waarop geen invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd op kostprijs.

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde.

Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Pensioenen

Het pensioen van de werknemers is verzekerd bij het bedrijfstakpensioenfonds ABP. De pensioenregeling is een 'defined benefit'-regeling op basis van middelloon. De pensioenaanspraken zijn gegarandeerd met voorwaardelijke indexatie. Indexatie van pensioenaanspraken is afhankelijk van de financiële positie van ABP.

De aan ABP verschuldigde pensioenpremies worden als last in de winst- en verliesrekening verantwoord. De in het boekjaar aan ABP verschuldigde, maar nog niet aan ABP voldane pensioenpremies worden als (pensioen)verplichting op de balans opgenomen.

Libau heeft naast de jaarlijkse verschuldigde pensioenpremies geen juridische verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen, indien sprake is van een financieel tekort bij ABP. Om deze reden worden alleen de op een periode betrekking hebbende verschuldigde pensioenpremies in die periode ten laste van het resultaat gebracht.

Het ABP had ultimo het boekjaar een beleidsdekkingsgraad van 113,1%.

Overige activa en passiva

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Bij de bepaling van het exploitatieresultaat gelden de volgende beginselen: lasten (en baten) zijn toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

Opbrengsten

Onder opbrengsten wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte bedragen voor verleende diensten of verkochte goederen, verminderd met verleende kortingen. De subsidies wordt tegen het verrekende bedrag opgenomen.

Bedrijfskosten

De bedrijfskosten worden bepaald op basis van historische uitgaafprijzen verminderd met de ontvangen kortingen en worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Afschrijvingen

De afschrijvingen op de materiële vaste activa worden berekend door middel van de vaste percentages van de aanschaffingswaarde op basis van de verwachte economische levensduur.

Onderhoudskosten

De componentenmethode wordt toegepast voor de verwerking van onderhoudskosten.

Herrubricering vergelijkende cijfers

Kosten TRK

Onder 'Kosten overige opbrengsten' zijn kosten voor Team Ruimtelijke Kwaliteit (TRK) opgenomen. In 2024 bestond deze post uit doorbelaste loonkosten, inhuur derden en overige kosten. De doorbelaste loonkosten bedroegen €92.354, maar er is €297.786 verantwoord. Dit is gecorrigeerd naar 'Doorbelasting personeel aan TRK' onder 'Personeelskosten'. In de doorbelaste loonkosten zijn de inhuur derden al opgenomen. De kosten van de inhuur derden behoort daarmee tot 'Inhuur derden' onder de 'Personeelskosten'. Hiervoor is een bedrag van €144.953 gecorrigeerd.

Huur garage

De kosten voor huur garage waren verantwoord onder 'Personeelskosten'. De garage wordt echter niet enkel door personeelsleden gebruikt. De kosten voor 'Huur garage' (2025: €14.514, 2024: €10.027) zijn daarom geherrubriceerd onder de huisvestingskosten.

PAKHUIS

LIBAU

Colofon

Uitgave

Libau, de kennisorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving.

Dit jaarverslag is tot stand gekomen met medewerking van medewerkers van Libau.
De interviews zijn uitgewerkt door Kees de Graaf

Tekstredactie

Anna Karina Driessen en Matthijs Odé

Fotoverantwoording

Dank aan alle personen en organisaties die toestemming hebben verleend voor het gebruik van hun beeldmateriaal.

Fotografie

Ronnie Zeemering (Zeemering media)
Jan Arend Mulder en Tim Havinga (Libau)

Bronvermelding

Libau heeft voor deze publicatie geprobeerd alle rechthebbenden van de getoonde afbeeldingen op te sporen en hun toestemming te vragen voor gebruik in deze publicatie. Meent u desondanks dat publicatie van bepaald materiaal inbreuk maakt op enig recht dat u toekomt, neem dan contact op met Libau.

Ontwerp en vormgeving

De Merkstudio
Tim Havinga

Druk

Printis, Arnhem

© Libau, juni 2026

Hoge der A 5
9712 AC Groningen
050 - 312 65 45
info@libau.nl
www.libau.nl

ONZE LEEFOMGEVING. JOUW VERHAAL.

